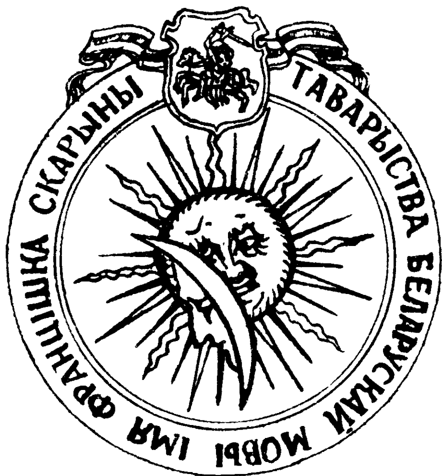
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) ◈ 39(95) ◈ 30 верасня 1992 г. ◈ Кошт 1 рубель (На падпісцы — 10 кап.)

ПОСТУП ТЫДНЯ

ЗА ЗАСЛУГІ Ў РАЗВІЦЦІ БЕЛАРУСКАЙ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ПАЭТУ РЫГОРУ ІВАНАВІЧУ БАРАДУЛІНУ Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь прысвоена ганаровае званне «Народны паэт Беларусі». Віншуем паэта з высокім званнем і жадаем далейшых поспехаў у творчасці.

ПАД СТАРШЫНСТВАМ СТАНІСЛАВА ШУШКЕВІЧА АДБЫЛОСЯ ЧАРГОВАЕ ПАСЯДЖЭННЕ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ. Былі прыняты пастановы «Аб назначэнні суддзяў эканамічнага суда Садружнасці Незалежных Дзяржаў», «Аб ваенных судах і пытаннях рэарганізацыі ваеннай пракуратуры», «Аб звароце Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь да грамадзян Рэспублікі Беларусь у сувязі з аб'яўленнем 1 кастрычніка Днём пажылых людзей» і іншыя.

ПРАЙШЛО ЎРАЧЫСТАЕ СВЯТКАВАННЕ 1000-ГОДДЗЯ ХРЫСЦІЯНСТВА НА БЕЛАРУСІ.

У МЕНСКІМ ПАЛАЦЫ МАСТАЦТВАЎ АДБЫЛАСЯ ПАШЫРАНАЯ СОЙМАВАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ БНФ СУМЕСНАЯ З БЕЛАРУСКІМ ЗГУРТАВАННЕМ ВАЙСКОЎЦАЎ І ДЭМАКРАТЫЧНЫМІ ПАРТЫЯМІ КРАІНЫ на тэму «Праблемы беларускага войска». Былі разгледжаны элементы канцэпцыі вайсковай рэформы, прычыны і шляхі спынення карупцыі ў войску, сістэма сацыяльнай аховы вайскоўцаў Беларусі, пытанні вяртання афіцэраў-беларусаў на Радзіму і іншыя.

БЕЛАРУСКІ ФОНД КУЛЬТУРЫ ЎСТАНАВІЎ СТЫПЕНДЫЮ ІМЯ УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА. Першым уладальнікам гэтай штомесячнай тысячарублёвай стыпендыі стаў артыст Краснапольскага раённага Дома культуры Юрый Мотрычаў.

АМЕРЫКАНСКІ ПАСОЛ ПРЫНЯЎ ПРЫСЯГУ

Будучы сведкам падзеі, хачу расказаць, як у дзень першай гадавіны абвяшчэння незалежнасці Рэспублікі Беларусь новапрызначаны пасол для Беларусі прыняў прысягу і гэтым самым афіцыйна стаў першым найвышэйшым прадстаўніком Злучаных Штатаў Амерыкі на нашай Бацькаўшчыне.

Прыняцце прысягі адбылося ў шыкоўнай залі Бэнджаміна Франкліна ў Дзяржаўным Дэпартамэнце ў Вашынгтоне. На ўрачыстасці прысутнічалі амэрыканскія дыпламаты, прадстаўнікі дыпляматычнага корпусу ў Вашынгтоне, супрацоўнікі Дзяржаўнага Дэпартамэнту, блізкія сваякі Дэвіда Суорца. Рэспубліку Беларусь прадстаўляў беларускі консул у Вашынгтоне Міхаіл Хвастоў, намеснік часовага паверанага ў справах Беларусі ў ЗША. Ад беларусаў Амэрыкі на сапраўды гістарычную ўрачыстасць быў запрошаны аўтар гэтых радкоў як старшыня Беларускага Кангрэсавага Камітэта Амэрыкі і спадарыня Іраіда Завістовіч.

У сваіх прамовах сп. Суорц і ягоны колішні непасрэдны начальнік Шэрман Франк вельмі цёпла гаварылі пра Беларусь (варта адзначыць, што новы пасол перад яго зацверджаннем у сэнацкім камітэце па замежных справах некалькі месяцаў працаваў у Менску часова паверaным у справах ЗША на Беларусі), беларускі народ і пра тыя павольныя, але канкрэтныя крокі, якія Беларусь робіць у галіне раззбраення і дэмакратызацыі грамадства.

Спадар Суорц належыць да прафесійных дыпляматаў. Ён тры гады працаваў у амэрыканскім пасольстве ў Маскве, тры з палавінай гады ў Варшаве і два гады ў Кіеве. А перад тым быў дэканам Інстытута замежных моваў пры Дзяржаўным Дэпартамэнце. Ведае расейскую, польскую і ўкраінскую мовы, а цяпер спадзяецца авалодаць і беларускай. У яго двое дарослых дзяцей — сын і дачка. Спадарыня Суорц, якая зрабіла на ўсіх вельмі мілае ўражанне, з'яўляецца святаром мэтадысцкае царквы.

Расціслаў ЗАВІСТОВІЧ.

Форт Вашынгтон, ЗША.

Ідзе падпіска

Беларускасць пашыраецца ў войску

«Наша слова» не аднойчы згадвала пра працэсы беларусізацыі ў вайсковых калектывах. Шмат дзе ўжо створаны асяродкі роднага слова. Яны закладзены пры падтрымцы ўстаноў беларускай культуры, беларускага друку.

Возьмем для прыкладу калектыў рэдакцыі газеты Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь «Во славу Родины». Ад нумара ў нумар на яе старонках павялічваецца колькасць матэрыялаў, якія друкуюцца на беларускай мове.

А падчас сёлетняй падпісной кампаніі многія супрацоўнікі рэдакцыі вайсковай газеты вырашылі стаць чытачамі «Нашага слова».

А. К.

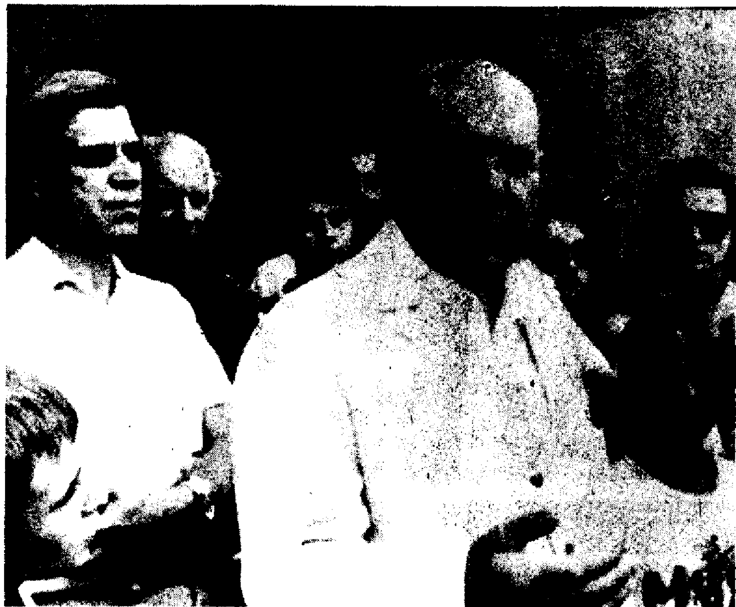
Дзень беларускай вайсковай славы адсвяткавалі на плошчы Незалежнасці ў Менску.

На ініцыятыве БНФ і БЗВ вайскоўцы Беларусі, афіцэры запасу прымалі прысягу на вернасць свайму народу, сваёй Радзіме. Удзел у гэтым сімвалічным акце прынялі і народныя дэпутаты, усе, хто неабыякавы да лёсу Беларусі.

На здымках: ля мікрафона — лідэр БЗВ падпалкоўнік Мікола Статкевіч; выступае Васіль Быкаў; адно са злабадзёных патрабаванняў.

Фота Лявона ДУБАНЕВІЧА.

Такое вось свята...

НА ЗДЫМКАХ: выступае сын Якуба Коласа Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч; іграе ансамбль народнай музыкі «Гармонікі».

Фота Л. ДУБАНЕВІЧА.

Так здарылася, што свята паэзіі, прысвечанае 110-ай гадавіне з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, прайшло ў гэтым годзе першага верасня, у дзень ведаў. Мабыць, па гэтай прычыне на плошчы імя Якуба Коласа ў Менску сабраліся ў асноўным школьнікі і іх настаўнікі. Можа, яно і добра, што хлапчукі і дзяўчынкі пачалі свой шлях да новых ведаў з таго, што ці не ўпершыню ў жыцці пачулі сакавітае, мілагучнае, такое роднае слова з вуснаў нашых старэйшых паэтаў і пісьменнікаў.

Як заўсёды, палымяна, з сардэчным болем за лёс беларускай мовы і Бацькаўшчыны выступілі паэты Сяргей Грахоўскі і Мікола Аўрамчык, з добрымі пажаданнямі звярнуўся да маладых землякоў Даніла Міцкевіч, сын песняра зямлі беларускай.

Гучалі на свяце паэзіі і нашы цудоўныя народныя мелодыі ў выкананні ансамбля народнай музыкі «Гармоніка», выступалі маладыя паэты і пісьменнікі, гучала бардаўская песня...

Арганізатары, здаецца, зрабілі ўсё, каб свята паэзіі сапраўды стала Святам! Але... плошча перад канцэртнай залай Беларускай дзяржаўнай філармоніі з кожнай хвілінай пусцела і пусцела. І Коласава слова сіратліва блукала сярод латкоў з памідорамі і абыякавымі душамі «беларусаў», што спяшаліся хутчэй заняць чаргу за якім-небудзь дэфіцытам ў ЦУМе.

Дзеці і ёсць дзеці. Паслухаўшы крыху выступаючых, яны адзін за другім, цішком ад настаўнікаў, знікалі ў сутарэнні падземнага перахода ў метро. Прыклад дарослых — яскравы прыклад.

Што гэта робіцца з намі, «браткі-беларусы»? Няўжо нашы душы сталі каменнымі, на якіх колькі не сей збажыны — нічога не ўзыдзе! А не ўзыдзе і не вырасце нацыянальная самасвядомасць. Згінем у віры гісторыі, і следу не застанецца, бо будзем мы адзіным народам у свеце, які ад роднай мовы адрокся!

Фізічны Чарнобыль у нас ужо ёсць. Няўжо сваімі рукамі мы пабудуем Чарнобыль духоўны?

Лявон ДУБАНЕВІЧ.

Давайце прытрымлівацца гістарычных фактаў

1. Канстанцін ці ўсё ж Вікенцій?

Якую ні возьмеш сёння [illegible] часопіс ці газету з [illegible] пра Каліноўскага [illegible] набачыш, што яму надаюць адно імя — Канстанцін, ці яшчэ Кастусь. Быў час — тое ж было са Скарынам, калі беларускага асветніка «рэтушыравалі» пад расійца ці ў крайнім выпадку хоць пад праваслаўнага. Нарэшце, дзякаваць Богу, аднаўлена яго сапраўднае імя.

Падобнае атрымліваецца з Каліноўскім. Але вядома, што пры нараджэнні будучага правадыра паўстання яго назвалі, як прынята ў каталікоў, двумя імёнамі — Вікенцій Канстанцін. А пад якім імем жандары ведалі нашага Каліноўскага? Паглядзім следча-судовую справу «О дворянине Гродненской губернии и уезда Викентии Калиновском». Дарэчы, усе паперы там самім жа падсудным падпісаны «Викентий Калиновский».

Між тым у нас пайшла завядзёнка пісаць чамусьці толькі Кастусь... Дык, можа, пара адмовіцца ад стэрэатыпаў, навязаных нам ці то з Усходу, ці то з Захаду?

2. На Беларусі мала нарадзіцца, каб звацца беларусам

Усё настойлівей чуваць галасы тых, хто лічыць, што мы павінны ставіць помнікі Касцюшку і ганарыцца ім, бо ён нарадзіўся на Беларусі — паляк беларускага паходжання. Ці амаль тое ж — ганарыцца і Пілсудскім трэба, бо і ён, аказваецца, па паходжанні беларус. Аднак маё меркаванне такое: трэба глядзець, як той ці іншы ставіўся да Беларусі, ці прызнаваў яе наогул альбо толькі бачыў «Усходнімі крэсамі» ці наадварот — «Северо-Западным краем».

Возьмем Касцюшку. Калі ў Рэчы Паспалітай прымалі Канстытуцыю 3 мая 1791 года (дарэчы, увогуле даволі прагрэсіўную на той час), то Беларусі, нягледзячы на прапановы часткі дэпутатаў, было адмоўлена не толькі ў незалежнасці, а нават у аўтаноміі, якая да таго існавала. І што Касцюшка? А ён гэта падтрымаў. А тое, што ён быў генералам у ЗША ці ў Польшчы, то гэта ўжо справа названых краін, і няхай яны яго ўшаноўваюць.

Ці Юльян Нямцэвіч, былы ад'ютант і паплечнік Касцюшкі. Таксама мяркуюць — «наш герой». А ці не ён у часы царавання Аляксандра І садзейнічаў выкарчоўцы беларускай мовы ды апалячванню нашага народа?

Пра Пілсудскага і казаць нічога не буду, бо ўсе і так ведаюць, што быў за дзеяч.

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
правадзейны член Геаграфічнага таварыства.
г. Баранавічы.

Вэсткі з Віленшчыны

З Міністэрства адукацыі РБ прыйшоў ліст за подпісам першага намесніка Л. К. Сухнат з паведамленнем, што Міністэрства **падтрымлівае** нашу ініцыятыву аб адкрыцці ў Вільні Беларускай нацыянальнай гімназіі і акажа дапамогу. Гэта вельмі радуе. Такіх паведамленняў чакаем і ад другіх дзяржаўных і грамадскіх арганізацый Беларусі.

З візітам у Бруселі

По запрашэнні кіраўніцтва Хрысціянска-дэмакратычнага інтэрнацыянала Брусель, горад, дзе знаходзіцца штаб-кватэра гэтай буйной міжнароднай арганізацыі, наведала дэлегацыя Беларускага Народнага Фронту і Хрысціянска-дэмакратычнай злучнасці Беларусі. У складзе дэлегацыі былі старшыня БНФ, народны дэпутат Беларусі Зянон Пазьняк, сустаршыня Цэнтральнай Рады ХДЗ Пётр Сілка, намеснік старшыні БНФ прафесар Юры Хадыка, народны дэпутат Беларусі, каардынатар апазіцыі Беларускага Народнага Фронту ў Вярхоўным Савеце Беларусі Лявон Баршчэўскі.

Галоўнай мэтай паездкі было шырокае інфармаванне еўрапейскай грамадскасці праз уплывовыя хрысціянска-дэмакратычныя і кансерватыўныя палітычныя і грамадскія структуры пра Беларусь, яе сённяшняе палітычнае становішча.

У Брусельскім аэрапорце дэлегацыю сустракалі кіраўнік аддзела Хрысціянска-дэмакратычнага інтэрнацыянала па сувязях з краінамі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы сп. Антоні дэ Мэўс і старшыня Згуртавання беларусаў Бельгіі сп. Ян Жучка.

На працягу чатырох дзён праходзілі сустрэчы беларускай дэлегацыі з вядомымі ў Еўропе палітычнымі і грамадскімі дзеячамі: былым прэм'ер-міністрам Бельгіі і цяперашнім кіраўніком фракцыі хрысціянска-дэмакратычных і народных партый у Еўрапейскім парламенце Л. Тындэмансам, генеральным сакратаром Еўрапейскай народнай партыі І. Янсэнам, намеснікам генеральнага сакратара НАТА А. дэ Франкісам, старшынёй Хрысціянска-дэмакратычнага інтэрнацыянала А. Луі, яго намеснікам А. Палмерам, старшынёй фламандскай Хрысціянска-дэмакратычнай партыі Бельгіі Л. Круксам і інш.

Замежныя ўдзельнікі сустрэч паабяцалі прыцягнуць увагу еўрапейскай грамадскасці, структур Еўрапейскага парламента, хрысціянска-дэмакратычных партый Заходняй Еўропы да праблем, звязаных з будучым усебеларускім рэферэндумам аб правядзенні датэрміновых перавыбараў сённяшняга Вярхоўнага Савета Беларусі. Апроч таго, беларускаму боку было паабяцана ў бліжэйшы час накіраваць аўтарытэтную дэлегацыю Еўрапарламента ў Менск з мэтай інфармацыі ўрадавых структур Беларусі аб сваёй пазіцыі ў адносінах да рэалізацыі права кожнага грамадзяніна на свабоднае волевыяўленне праз дэмакратычны рэферэндум.

У брусельскім Міжнародным прэс-цэнтры адбылася прэс-канферэнцыя дэлегацыі БНФ і БХДЗ, у часе якой прысутныя журналісты былі падрабязна праінфармаваны пра палітычную і эканамічную сітуацыю ў Беларусі.

Наступнага дня, сярод іншага, адбыўся прыём менскіх гасцей у прадстаўнікоў нешматлікай, але згуртаванай беларускай дыяспары ў Бельгіі. Спадары Ян Жучка, Аляксей Арэшка, спадарыня Зоя Смаршчок, іншыя бельгійскія беларусы перадалі цёплае прывітанне Бацькаўшчыне, выказваючы шкадаванне з прычыны таго, што воляю лёсу ім давялося «будаваць» багатую Бельгію, а не Беларусь. І сёння беларусы Бельгіі гатовы зрабіць усё, што дазваляюць іх сціплыя магчымасці, для пашырэння ведаў пра незалежную дзяржаву Беларусь у шырокім свеце, для спрыяння як найхутчэйшаму яе росквіту.

Л. Б.

Меркаванні

Я — за кірыліцу!

Хачу далучыцца да тых, хто адстойвае кірыліцу. Беларускаму пісьму кірыліцай ужо дзесяць стагоддзяў, а лацінкай — ад сілы два. Дарэчы, Дунін-Марцінкевіч, Багушэвіч, А. Гурыновіч пісалі лацінкай. Скажыце, а чаму беларусы на эміграцыі выдаюць «Беларус», «Полацак», «Зважай», «Голас часу» і інш. кірыліцай (зразумела, паводле правапісу Б. Тарашкевіча)? Ды таму, што яны вядуць пераемнасць ад Кірылы Тураўскага, Ф. Скарыны, С. Буднага. Лічу, што беларуская мова можа перадавацца пісьмова толькі кірыліцай. Ёй настуцова трэба вяртаць адметнасць, мяккасць, проста нармальны нацыянальны каларыт, злачынна скасаваны сталінскай рэформай 1933 года.

С. ВАСІЛЕНКА,
г. Менск.

У МЕНСКУ ПРАХОДЗЯЦЬ ДНІ БАЛГАРСКАЙ КУЛЬТУРЫ. Дэлегацыю Балгарыі ўзначальвае прафесар З. Захарыеў — старшыня Федэрацыі дружбы і Фонду «Славяне». Мерапрыемствы, звязаныя з Днямі Балгарыі, праводзяцца таксама ў Полацку і Магілёве.

Каму — роднае, а каму — чужое

Нядаўна я наведаў Вішнева, што на Валожыншчыне. Усклаў кветкі на магілы Канстанцыі Буйло, Пятра Бітэля і вырашыў пабачыцца з мясцовым ксяндзом айцом Уладзіславам, бо ведаў, што ён не толькі выдатна ведае гісторыю свайго краю, але і вядзе ў касцёле набажэнства на роднай беларускай мове. Сустрэў і прыняў мяне спадар Уладзіслаў у сваёй старэнькай хаце ветліва і прыязна, адразу павёў паказваць сваю бібліятэку. Вочы мае разбегліся ад здзіўлення, бо на паліцах — кнігі часоў Вялікага княства Літоўскага, дарэвалюцыйныя і заходнебеларускія выданні дзеячоў беларускай літаратуры і культуры, а на самым першым месцы кнігі нашых класікаў, поўныя зборы іх твораў розных гадоў выдання. У Вішневе хата айца Уладзіслава з яго багатай бібліятэкай зрабілася асяродкам культурнага жыцця, бо ксёндз не толькі ахвотна дазваляе сваім землякам ёю карыстацца, але і распаўсюджвае сярод прыхаджан свае беларускія малітоўнікі. Ён імкнецца наблізіць набажэнства да роднай мовы беларусаў.

Вярнуўся дамоў у Маладзечна і на другі дзень наведаў нашую цэнтральную гарадскую бібліятэку. Пачаў звяртацца па справе то да адной, то да другой бібліятэкаркі на беларускай мове. І кожны раз чуў: «Чево?» Міжволі падумаў, што трапіў не ў беларускую бібліятэку, а ў бібліятэку якой-небудзь Самары ці Яраслаўля. Знаходжу паліцу, дзе павінен стаяць збор твораў Янкі Купалы. Няма яго. Ёсць, праўда, збор твораў, але на расійскай мове. Ну, што тут скажаш!

Кажу ўжо новай бібліятэкарцы «па-простаму», што мне трэба адпаведны нумар «Полымя». «Как, как вы сказали? Журнал «Пламя» нужен?» «Не «Пламя», а «Полымя», тлумачу ёй. «А какая разница», адказала яна, ідучы ў кнігасховішча. Каментарыі тут, відаць, не патрэбны, бо пра тое, што ў Маладзечне не шануюць беларускае слова, беларускую літаратуру, гаварыць не даводзіцца. Здзіўляе большае: поўная абыякавасць, абсалютны нігілізм увогуле да ўсяго беларускага.

З невяселымі думкамі выходзіў я з бібліятэкі. І раптам падумалася: няхай бы дырэктар бібліятэкі арганізавала сярод сваіх работнікаў курсы «лікбезу» па вывучэнні беларускай мовы і літаратуры, запрасіла на іх выкладаць гэтыя прадметы айца Уладзіслава. Толькі ксяндзу, перш чым заняцца гэтай пачэснай і карыснай справай, трэба будзе перахрысціць бібліятэчных работнікаў у беларускую веру. Але яны гэтага сабе не дазволяць. Для іх роднае — чужое. А цяпер скажыце: ці могуць працаваць ва ўстановах беларускай культуры такія, з дазволу, работнікі?

М. КАПЫЛОВІЧ.
г. Маладзечна.

УРОК БЕЛАРУСКАСЦІ ЯНА ЗАПРУДНІКА

Мая сустрэча з земляком, беларусам з Амерыкі Янам Запруднікам, адбылася ў Нацыянальным навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны. Тое, аб чым мы за штодзённай мітуснёй так мала дбаем, для нашага госця — найгалоўнейшы клопат на свеце. Нацыянальнне адраджэнне беларусаў — у цэнтры ўсіх яго спраў і сувязей з людзьмі.

Вось некалькі фрагментаў з нашай гаворкі:

ШТО ПАДАРЫЦЬ АМЕРЫКАНСКАМУ ПРЭЗІДЭНТУ?

Адна з мэтаў (няхай сабе і не галоўная) візіту Яна Запрудніка на Беларусь — пошук падарунка для амерыканскага прэзідэнта. Справа ў тым, што дэлегацыя беларускіх эмігрантаў рыхтуецца да сустрэчы з ім. І нашы землякі, навучаныя цывілізаваным светам, дбаюць не толькі аб тым, што сказаць, але і клапоцяцца пра тое, што падарыць.

Міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка прапанаваў падарыць сувенір накшталт слуцкага пояса. У зале ж Акадэміі навук, дзе праходзіла сустрэча з Я. Запруднікам, ён пачуў і такую прапанову: дадаць да сувеніра бутэлечку «Белавежскай». Госця з Амерыкі гэта крыху пакрыўдзіла, і ён прывёў словы другога земляка-эмігранта, што нядаўна вярнуўся з паездкі на Бацькаўшчыну: «Яначка, як яны будуць так надалей піць, то Беларусі... ніколі не пабудуюць...»

І ўсё ж — пра найбольш важнае. Як можа палітычная дзейнасць эміграцыі паўплываць на адносіны ЗША і Беларусі? Са слоў Я. Запрудніка яшчэ раз давялося ўпэўніцца, як мала ведае пра нас свет!

Вось і важкі клопат для эміграцыі — стварыць пра Беларусь вартасную грамадскую думку, даказаць прэзідэнту, усім простым амерыканцам, што ёсць на свеце такая дзяржава.

ПАЖАР У НАШАЙ ДУХОЎНАЙ ХАЦЕ!

Часам за гаворкамі пра ўзровень патрыятызму мы вельмі далёка адыходзім ад рэчаіснасці. І як было прыемна за іншымі размовамі пачуць клопат земляка з-за акіяна пра штодзённую культуру, пра руплівасць, выхаванасць у малой і вялікай справе:

— Нацыянальная свядомасць мае дачыненне да чысціні на вуліцы... Трэба перажываць за неакуратна зробленую работу... Даць чалавеку імпульс быць адказным за горад... Гэтыя тэзісы, канешне ж, не новыя. Але мы на іх забываемся...

«ХОЦЬ ТЫ І МОВУ ПАКІНУЎ, АЛЕ НЕ ПАМЁР...»

Пачуць такое ад прапагандыста, рупліўца беларускасці на чужыне?! А як жа тады Францішак Багушэвіч: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі»? Але ж давайце паслухаем Яна Запрудніка:

— Зараз перад намі стаіць праблема палітычна-культурнай лаяльнасці. Давайце будзем спрачацца, але ў цывілізаваных межах... Сёння фарміраваць дзяржаву павінен палітычны беларус. І нічога дрэннага ў закліку гэтым няма: «Хоць ты і мову пакінуў, але не памёр»... Трэба глядзець у будучыню... Беларусізацыя павінна выглядаць мірнай, дабрадзейнай...

* * *

Многія ідыёлагі пужаюць нас экстрэмізмам у дачыненні да працэсаў беларускага адраджэння. Але ж давайце паспрабуем пагадзіцца ў тым, што экстрэмізм — рыса зусім не нацыянальная (а хутчэй — шматнацыянальная). І аднолькава не ўспрымаючы экстрэмізм па абодва бакі аднае ракі, давайце ўсё ж дбаць пра дзяржаўна-нацыянальны суверэнітэт, пра разумную ролю ў яго ўсталяванні і роднай культуры, і роднай гісторыі, і роднай мовы, і, канешне ж, роднай, айчыннай эканомікі.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

ЛЮДЗЬМІ ЗВАЦЦА!

Мяне збянтэжыла і абурыла пазіцыя, якую заняла рэдакцыя, надрукаваўшы ў № 31 артыкул настаўніка Паўла Дубка «Якой быць нашай мове?» Яго аўтар палемізуе з Алегам Антонавічам Лойкам, які выказаў у друку думку, што нам «трэба вяртацца да двайнога напісання — лацінкай і кірыліцай». «Каму і для чаго патрэбны такія паралелі? — пытае настаўнік.— Навошта ствараць такі штучны і вялікі тормаз пашырэнню беларускай мовы сярод розных слаёў насельніцтва?»

Вядома, што на спустошанай зямлі можа расці толькі пустазелле. Каб не была задушана Беларуская Народная Рэспубліка, каб не была адменена на Беларусі бальшавікамі лацінка, каб не было наркамаўскай рэформы беларускай мовы, а пасля каб не была фізічна знішчана беларуская нацыянальна свядомая інтэлігенцыя і не адбывалася далейшая гвалтоўная русіфікацыя беларусаў, то ўсё было б натуральна на Беларусі: і лацінка, і кірыліца, і правапіс Тарашкевіча, не было б шматлікіх беларусаў-манкуртаў і «заступнікаў» беларускай мовы.

Мова — гэта душа народа. Скалечылі мову наркамаўскай рэформай і русіфікацыяй — скалечылі і свядомасць значнай часткі беларусаў.

А як разбуралася свядомасць беларусаў у працэсе знішчэння прыроды і архітэктурных помнікаў, калі толькі на працягу 1959—1961 гадоў (час хрушчоўскай барацьбы з рэлігіяй) на Беларусі было знішчана каля 200 цэркваў, касцёлаў, сінагог! Але што дзіўна. П. Дубок заяўляе: «Я размаўляю з многімі вучнямі, студэнтамі, людзьмі старэйшага ўзросту. Лацінкі не хоча ніхто! Поўнага пераходу на «тарашкевіцу» таксама». Ды гэта ж тое самае, што спытаць тых жа вучняў, ці будзеце есці папая? А потым патэтычна адказаць: папаі есці не хоча ніхто! Найперш трэба людзей пазнаёміць з лацінкай, падрыхтаваць іх, растлумачыць, для чаго патрэбна лацінка, каб людзі мелі асабістае ўяўленне і ўласную думку наконт яе мэтазгоднасці.

Чытаючы газету «Наша слова» і «ЛіМ» бачыш, што за лацінку выступае тэхнічная беларуская інтэлігенцыя, якая добра разумее яе важнасць для прагрэсіўнага, дэмакратычнага развіцця Рэспублікі Беларусь. Калі правадыр дэмакратычнага руху ў Турцыі пасля Першай сусветнай вайны рашыў правесці прагрэсіўныя рэформы, то пачаў з уводу новага, лацінскага, шрыфту. Малдова з першых дзён абвяшчэння суверэнітэту рэспублікі адмяніла кірыліцу, навязаную бальшавікамі ў 1940 годзе, і ўвяла лацінскі алфавіт. Азербайджан таксама пераходзіць на лацінку. Нават у сярэднеазіяцкіх рэспубліках ідзе гаворка аб пераходзе на лацінку. А «Наша слова» на той жа старонцы ў артыкуле «Адпавядае ці не адпавядае» змяшчае прапанову замест лацінкі перайсці на глаголіцу. Ды гэта ж тое самае, спадары, што замест сталёвага плуга ўзяцца за саху. Беларуская мова пакуль што жывая мова, а значыць, яна развіваецца, фанетычны і лексічны склад ужо не той, што быў у X—XII стагоддзях, і глаголіца сучаснай мове проста не адпавядае.

Калі беларусы са сваёй адметнай культурай і мовай хочуць выжыць, знаходзячыся ў цэнтры Еўропы, увайсці ў склад супольнасці цывілізаваных еўрапейскіх народаў, то трэба глядзець у будучыню і паступова пераходзіць на лацінскі шрыфт, спачатку выпускаць газеты, часопісы, кнігі, а праз 1—2 гады і падручнікі для школ і ВНУ. І чым хутчэй адбудзецца пераход на лацінку, тым хутчэй беларусы адчуюць сваю нацыянальную годнасць і адродзіцца іх нацыянальная свядомасць.

Можна запытаць аўтараў падобных лістоў: чаму ж бальшавікі забаранілі на Беларусі лацінку, а ў сярэднеазіяцкіх рэспубліках арабскі алфавіт замянілі кірыліцай? Ці ж гэта не паказвае, якое псіхалагічнае значэнне мае шрыфт пры навучанні і выхаванні?

Вядома, пытанне лацінкі не тычыцца нацыянальных меншасцей, якія жывуць на Беларусі. Кожная меншасць для друкавання газет, часопісаў, падручнікаў для нацыянальных школ выбірае той шрыфт, які прыняты ў іх нацыянальных дзяржавах.

Настаўнік П. Дубок клапоціцца, каб не траціліся грошы на лацінку. Але ж друкаваць кнігі і газеты можна ў Вільні ці ў Празе, і на лацінку не пойдзе ні грошыка. Нават на канкурэнтнай аснове можна выйграць, бо надрукаваць можна танней, чым кірыліцай у Менску. Танней там, дзе вышэйшая тэхналогія друкарскіх станкоў, ды і машынкі з лацінскім шрыфтам каштуюць столькі ж, колькі з кірыліцкім шрыфтам. Але ж справа не ў гэтым! Грошы, якія пойдуць на падрыхтоўку шрыфта, дробязь у параўнанні з тымі сумамі, якія будуць узяты з кішэняў пенсіянераў, шматдзетных сем'яў, таго ж настаўніка П. Дубка з прычыны інфляцыі і манаполіі дзяржаўных карумпіраваных чыноўнікаў на сродкі вытворчасці.

І апошняе. Настаўнік сцвярджае: «Не трэба нам, беларусам, захапляцца лішнім рэфарматарствам!» Выходзіць, хай і надалей працягваецца русіфікацыя беларусаў, як ішла іх асіміляцыя, хай і надалей ідзе бяскроўная забойства беларускай нацыі. Вы ж, беларусы, народ сціплы, рахманы, талерантны, ну, вядома ж, яшчэ і працавіты. Працуйце на чыноўнікаў рознага рангу, якіх вам наслаў яшчэ «отец народов».

Гаворка павінна ісці не аб рэформе беларускай мовы і правапісу, а аб вяртанні ёй уласцівага вымаўлення і гучання, адмене так званай наркамаўскай рэформы, зняцця з яе таго калючага дроту, якім наша мова была прыцягнута да расійскай, каб яна магла свабодна жыць і развівацца пасля такога страшнага генацыду — фізічнага і духоўнага, учыненага бальшавікамі над беларускім народам.

Як можна пісаць, што «лацінкі не хоча ніхто», калі яна была пад забаронай, і ніводнага выдання на Беларусі на лацінцы не выходзіла, а ў Менску не засталося ніводнай беларускамоўнай школы. Цалкам згодзен з артыкулам прафесара Яўгена Шыраева «Крытычная сітуацыя — радыкальныя меры» («ЛіМ», № 32), што для выпраўлення моўнай сітуацыі на Беларусі патрэбна ў бліжэйшы час прыняць радыкальныя меры.

Мікола СЛАЎЯНАЎ,
настаўнік-пенсіянер

Язэп Германовіч — святар і паэт

Яшчэ адно імя вяртаецца на Беларусь: Язэп Германовіч (Вінцук Адважны). Так атрымалася, што амаль усё сваё жыццё ён пражыў за межамі Бацькаўшчыны, але заўсёды заставаўся яе верным і адданым сынам. Акрамя святарства, якому Язэп Германовіч прысвяціў больш за 65 гадоў, ён быў вядомы як грамадскі дзеяч, перад усім, як беларускі паэт і белетрыст, творчасць якога прасякнута моцным патрыятызмам і глыбокім рэлігійным настроем.

Пражыў Язэп Германовіч амаль 89 гадоў, памёр у Лондане 26 снежня 1978 года. Як пісаў біскуп Ч. Сіповіч «Ня дзеля якойсьці працяглай хваробы, але проста вычарпаліся сілы і астанавіўся матор — сэрца».

Жыццё яго было багатым на падзеі, радасці і пакуты. Нарадзіўся 4 сакавіка 1890 года ў Гальшанах. Вучыўся ў гарадской школе ў Ашмянах. Там упершыню пазнаёміўся з беларускім друкаваным словам— «Дудкай» Ф. Багушэвіча, якую яму падараваў беларускі каталіцкі святар Гуневіч. У 1913 годзе скончыў Віленскую каталіцкую семінарыю. Вёў душпастырскую працу ў Далістове, Вялікай Лапяніцы, Лужках. У 1924 годзе далучыўся да сяброў беларускага кляштара айцоў марыянаў у Друі, адкуль у 1932 годзе выехаў ў Кітай (г. Харбін). Неўзабаве вярнуўся ў Вільню. Аднак ненадоўга, бо ў 1939 годзе ваявода Бацянскі разагнаў беларускіх марыянаў у Вільні, і айцец Язэп зноў едзе ў Харбін, дзе працуе аж да 1948 года, калі кітайцы арыштоўваюць яго і перадаюць у рукі савецкага НКУС.

Айцец Германовіч быў асуджаны на 25 гадоў прымусовых лагерных работ. Пасля смерці Сталіна яму дазваляюць выехаць у Польшчу. З Польшчы пасля доўгіх намаганняў ён выехаў у Рым. Свой лёс у турмах і лагерах Язэп Германовіч апісаў ва ўспамінах «Кітай — Сібір — Масква», выдадзеных у Мюнхене у 1962 годзе. Акрамя ўспамінаў, дарэчы, перакладзеных на італьянскую, польскую, літоўскую мовы, добра вядомы байкі і вершы, якія ён друкаваў пад псеўданімам Вінцук Адважны. У 1928—1936 гадах у Вільні асобнымі кніжкамі выйшлі яго творы: «Як Казюк сабраўся да споведзі», «Казюковае жаніцтва», «Як Ганулля збіралася ў Аргентыну», «Адам і Анелька», «Канёк-Гарбунёк», «Унія на Палессі», «Батлейка», «Беларускія Цымбалы», «Хлапец». У 1973 годзе ў Лондане выдадзены яго «Байкі і іншыя вершы».

Напрыканцы жыцця Язэп Германовіч распачаў пісаць аўтабіяграфічныя ўспаміны «Учора — сёння — заўтра». Колькі ў іх улюбёнасці і захаплення родным краем, колькі цеплыні і тугі па далёкай Радзіме! На жаль, успаміны засталіся не скончанымі, але яны ўяўляюць бясспрэчную цікавасць для беларускага чытача.

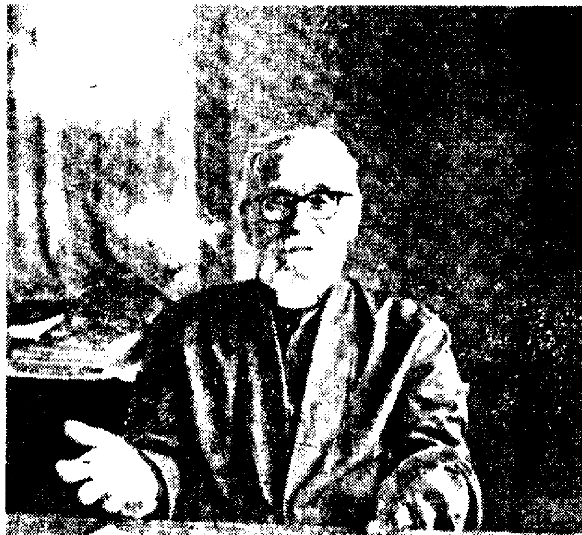
Выказваю шчырую падзяку доктару Роберту Тамушанскаму (Ватыкан) за дапамогу ў зборы матэрыялаў аб жыцці і творчасці Я. Германовіча.

Леанід ПРАНЧАК.

Язэп ГЕРМАНОВІЧ

І ЗРАБІЎ ШТО МОГ

(Успаміны. Упершыню друкаваліся ў часопісе «Божым шляхам», Нью-Йорк, ЗША)

Лёндан, 1977.
Бывайце! Зрабіў што мог!
Да сустрэчы ў Богу!

«Не радзіся красны, а радзіся шчасны!»
(Прымаўка)

Трэба падумаць і сказаць: «Шчаслівыя дзеці, якія нарадзіліся і ўзрасталі ў нармальным жыцці; якія ў радасці і ў суме маглі прытуліцца да маткі і да бацькі. А раслі між другімі дзецьмі — сваімі братамі і сёстрамі, а прытым у сваёй хаце!..» Так яны ад малога прывыкалі і памагалі ў гаспадарскай хаце і ў працы.

Такім пагодным жыццём цешыўся і я: сапраўды, нарадзіўся я, як гаворыцца, «на лоне сям'і» і быў сярэднім між сястрой і брацікам. Бацькі чакалі майго нараджэння — загадвалі, што будзе с ы н, а зараз і прынялі ў сям'ю з радасцяй і надзеяй.

Праўда, я нарадзіўся яшчэ ў чужой, нанятай хаце — на Трабскай вуліцы, ля рэчкі Гальшанкі. Але была надзея, што бацька, як дасужы майстар, заробіць грошай — пабудуе ўласны дом, а матка ўладзіць там свой гарод і сад!..

Прышласць рысавалася прыгожая і ў поўным дастатку, бо мой бацька быў чалавек бывалы і паступовы. Перад вяселлем прыехаў з Пецярбургу, дзе быў майстрам у экіпажнай майстэрні.

Матка была дзейная жанчына — найлепшая жняя ў суседстве, хоць мы тут свайго загону і не мелі. Прытым мая матка, Ганна з Савіцкіх, у сваёй хаце прайшла добрую «школу» жыцця: была яна першай дачкой у свайго бацькі, Францішка Савіцкага, які стаўся ўдаўцом; а пахаваная жонка пакінула яму трох дзяўчынак — Ганульку, якая была пасля маёй маткай, Антаніну (пасля была маёй цёткай) і Марыльку, якая зараз памерла. Тады Францісь Савіцкі (мой будучы дзед) не меў іншае рады, як хутка ажаніцца і даць дачушкам новую матку — напраўдзе — мачаху! Ганулька мела ўжо 6 гадкоў, а Антолька — 4. Гэтая маладая дзедава жонка, Анеля з Жукоўскіх (ведама, не родная матка, хоць заўсёды называлі маткай), стала такой шчырай і сардэчнай маткай, што дай, Божа, усім такое шчасце! У літаратуры паказваецца, што доля дзяцей пад мачыхай не бывае ружовай і ўспаміны астаюцца самыя цяжкія, а часта трагічныя. Аднак я не помню ні аднае скаргі на мачыху ні з боку маёй маткі, ні цёткі; а сапраўдная прыязнь і любоў між імі трывала да самай яе смерці!

Трэба прытым высніць, чаму гаварылася, што Ганулька Савіцкая вынесла з дому «добрую школу жыцця»? Як я заўсёды бачыў, мая матка была ва ўсялякай працы самай лепшай работніцай: і я сам і другія людзі любілі глядзець, як матка прыгожа працуе: складна, хутка і чыста! За што бралася, дык усё з яе рук выходзіла найлепшае — ажно наўкола гаспадары любілі заклікаць маю матку на помач, бо і другія з ёй працавалі ахвотней і выдатней. Тым больш, што матка была з натуры чэсная, справядлівая, спагадлівая і ўважлівая для другіх. Не любіла вырожніваццa, ні апераджаць іншых, каб не прычыніць... прыкрасці. Калі суседкі пачыналі абмовы, крытыку ці нараканні, дык матка, як і бабуля, нязначна, бывала, перавядуць размову на другое, так што абмова ці плётка перарвуцца, а пагода і згодлівасць увойдзе ў стурбаваныя душы.

Каб я жыў, у гэтых паважных жанчын не бачылася нічога заранёе надуманага, ні нават неразумнай боязі граху: яны проста з натуры былі добрымі людзьмі. Не магу прыпомніць ні аднаго выпадку, каб яны мелі злосць, заўзятасць ці антыпатыю да каго-небудзь; а нават выразную крыўду неяк незаўважна прапускалі міма і не гаманілі пра яе!

У 1918 г. мая матка памерла падчас маёй непрысутнасці (я сам быў тады аддалены і праз цяжкую хваробу не мог прыехаць), дык матку хавалі без мяне. Але ўжо з расказаў я зразумеў і з фота бачыў, што на пахаванне сабралася маса народу, хоць матка была простай жанчынай і нічым асабліва не адзначалася...

Пра дзеда Фанціся Савіцкага я мусіў бы сказаць больш, бо ён варты добрых успамінаў. Аднак не магу яго апісаць дакладна, бо я астаўся ад яго 4 гадоў. Але толькі помню тое, што мы прыйшлі з сястрой да яго развітацца. Помню — ён ляжаў на ложку, але падняўся, сядзеў, нешта гаварыў; пасля нас абдымаў і благаславіў. Гэта адзін факт, што я помню з тых гадоў: я тады быў сумны, прачуваў нешта значнае, але не даваў сабе справаздачы і не разумеў моманту. Затое пасля я чуў ад другіх нямала пра гэтага слаўнага чалавека: быў ён добрым гаспадаром і ўмеў выхоўваць дзяцей ды трымаць сям'ю ў належнай дысцыпліне і парадку. Меў усяго 14 дзяцей. Выраслі ўсе, апрача дваіх, што памерлі малымі. Усіх сыноў вучыў у народнай школцы, а двух старшых паслаў у павятовую школу ў г. Ашмяны. Аднак спаткала яго няўдача, і яны не скончылі той школы. Тады старшага Антона паслалі ў Амерыку, а другога ў г. Севастопаль на работы.

Савіцкія адзначаліся набожнасцю. Ніколі не прапускалі набажэнства ў касцёле, балазе было да касцёла зусім блізка: сам Францісь спяваў пры святару суплікацыю, а хлапцы прыслужвалі міністрантамі. Адным словам, бацьку вялікай сям'і ўсё мястэчка называла «патрыярхам». Быў ён добрым дарадчыкам у кожнай патрэбе і даваў помач суседзям.

На вялікі жаль, дзед не змог дагадаваць усей сям'і: толькі адну дачку Ганну выдаў замуж за прыезджага Станіслава Германовіча. Другая, Антоля, замуж не хацела выходзіць, хоць была красуня, ахвотна выехала ў Вільню на службу, каб мець аказію бываць у касцёле: яна адзначалася выдатнай набожнасцю, працавітасцю, чэснасцю. Мела ў Вільні сталую службу ў паважаных людзей і дажыла да глыбокіх гадоў — памерла аж у часы Другой сусветнай вайны.

Як паміраў Францісь Савіцкі, мой дзед, дык пакінуў дома вялікую сям'ю; наймалодшы сынок тады нарадзіўся, як бацька паміраў: яшчэ паспеў яго благаславіць, будучы прытомным. Такім спосабам, малы Франачка быў на 4 гады малодшым за мяне, хоць лічыўся маім дзядзькам; а Гэленка была на 2 гады маладзейшая і была маёй цёткай. Яшчэ недзе цяпер яна жыве ў Амерыцы, як старая ўдава — Галена Ляшчэвічыха.

Як дзед ажаніўся, хутка чакаў, што новая жонка народзіць яму сына — аж так ім і сталася: не прайшоў год, як сынок нарадзіўся і далі яму імя Антось. Радасці не было меры, ні вагі — аж захацелі паказаць радні: паехалі ў госці! Але маладая, непрактычная жонка так з вялізарнае любові закутала сваё малое, што, прыехаўшы і раскрыўшы, знайшлі, што ў ім няма і духу! Як ні хухалі абое, так і хутка вярнуліся ў Гальшаны з нежывым... Плакалі ўсёй сілай і бацькі і абедзве сястрычкі, Ганна і Антолька — аж прычыталі над мёртвай калыскай!

З таго страшэннага гора не было ніякага лепшага выйсця, як зараз трэба было адрадзіць лютую страту наступным сыночкам, якому далі поўторнае імя Антось. Тады жонка набрала практыкі і нарадзіла ўсяго 8 сынкоў і тры дачушкі!..

Дый Анеля з Жукоўскіх Савіцкая ўмела не толькі радзіць, але і гадаваць дзяцей, хадзіць за гаспадаркай: у тыя часы дзеці паміралі вельмі часта; а ў Савіцкай былі здаровыя, чырвоныя на твары, заўсёды сытыя і задаволеныя-вясёлыя, а дружныя да працы, апрача аднаго, які быў гультаём з прафесіі, што і празывалі яго іменем ведамага ў Гальшанах «Тамаша Балтушкі»! Аднак вось цікавая спасцярога, што ў Амерыцы гэты «Тамаш Балтушка» дастаў найлепшую і самую разумную жонку з усіх сыноў майго дзеда!..

Памёр Францісь Савіцкі ў 1894 г., калі Ганна, старшая дачка, была ўжо замужам ад 1887 г. за Ст. Германовічам і ад 1892 г. асталася ўдавою, маючы трое маленькіх дзяцей (Людвіню каля 4 гадоў, Язэпа 2 гадоў — гэта Я! — і малога Станіслава, які хутка памёр).

Практычная бабуля мая, Анеля Савіцкая, маёй маткі мачыха, не хацела дапусціць да падзелу гаспадаркі, бо мелі толькі паўвалокі зямлі, дык накіравала дзяцей пасля смерці мужа паступова на Амерыку. Найбольш старшы, Антон, выехаў і ўладзіўся ў Нью-Йорку — у Брукліне — краўцом. Зарабіў грошай і выпісаў 2-га, Язэпа, прыслаўшы яму шыф-карту, дый і яго прыбраў да сябе на краўца, але з варункам, каб выплаціў выдаткі за дарогу. Дык гэтай ужо ішло з другімі — аж сабралася ў Брукліне 5 братоў Савіцкіх і дзве сястры, якія адны другім памагалі, але тыя мусілі сплачваць старшым расходы дарогі. Нарэшце забралі да сябе і старую матку, Анелю з Жукоўскіх Савіцкую. Гэтую прыняў самы старшы сын, Антон, на няньку для дзяцей. Там яна і памерла ў належным веку жыцця.

(Працяг будзе).

Вучымся!

Заняткі вядзе Валянціна Карлаўна ***РАМАНЦЭВІЧ***

ЗАНЯТКІ I.

Вочна-завочная школа

ТЭМА: Гукі мовы. Галосныя і зычныя гукі і літары беларускай мовы

Ільняная і жытнёвая, сялянская,
Баравая ў казачнай красе,
Старажытнейшая,
Самая славянская,
Светлая, як травы у расе.

Так пра нашу родную мову сказаў паэт Пімен Панчанка. Гэта і сапраўды адна з прыгажэйшых славянскіх моў. Яна даследавалася і даследуецца нашымі і замежнымі філолагамі, пачынаючы з XVII стагоддзя. Адным з першых, хто зацікавіўся ёю, быў харвацкі пісьменнік і вучоны Юрый Крыжаніч. Навукоўцы перакананы, што беларуская мова захавала шмат элементаў са старажытнейшых часоў, і таму ні ў якім разе нельга яе загубіць. Яна — адно з самых важных звенняў, што злучаюць сучасныя мовы са страчанымі мовамі. Пра яе напісаны шматлікія фундаментальныя працы і манаграфіі. Пісьменнікі і паэты прысвяцілі ёй палымяныя радкі. На нашай мове створаны класічныя літаратурныя творы, якія ўвайшлі ў сусветную скарбніцу.

Сёння размова пойдзе пра тое, якія асаблівасці мае беларуская мова. Каб пачаткоўцам было лягчэй уявіць іх, мы будзем параўноўваць, напачатку, гукі нашай мовы з гукамі расійскай.

Скажыце, шаноўныя, ці вы разумееце, калі гавораць па-беларуску? Добра, што вы адказваеце станоўча. А цяпер паспрабуем высветліць, чаму вы разумееце.

Па-першае, у беларускай мове шмат слоў, што засталіся са старажытнейшых часоў, іх можна сустрэць у розных славянскіх мовах, у тым ліку і ў расійскай. Такіх агульных слоў вучоныя налічылі некалькі соцень. Іх можна аб'яднаць у асобныя групы. Напрыклад, словы, якія называюць часткі зямной паверхні (*вада, камень, лес, поле, луг, рака, возера, гара*), чалавека і органы яго цела (*людзі, чалавек, рука, нага, нос, спіна, язык*), дрэвы і расліны (*яблыня, груша, дуб, клён, ліпа, авёс, ячмень, пшаніца*), з'явы прыроды (*вецер, воблака, град, гром, снег, дождж*), віды чалавечай працы і дзейнасці (*жаць, касіць, жыць, стаяць, ляжаць, пісаць, чытаць*).

Па-другое, у беларускай і расійскай мовах ёсць шмат агульных граматычных форм. Напрыклад, *новых кніг, самая шырокая дарога, была ў горадзе, чытайце тэкст.*

Па-трэцяе, большасць гукаў у абедзвюх мовах вымаўляецца аднолькава. Дарэчы, у асноўным аднолькавае і графічнае іх абазначэнне.

Але беларуская мова развівалася ў іншых гістарычных умовах і паводле сваіх законаў, а таму яна мае свае адметныя, уласцівыя толькі ёй асаблівасці. І яны аказаліся настолькі жывучымі, што часта ўплываюць на моўную культуру расійскамоўнага насельніцтва, якое жыве сярод беларусаў.

Задумаемся, чаму жыхароў Беларусі, якія не вывучалі беларускую мову і размаўляюць толькі па-расійску, але працяглы час жывуць на Беларусі, можна лёгка пазнаць, адкуль яны? Або, скажам, з'явіцца сярод нас новы чалавек, дык чаму мы беспамылкова вызначым, з Украіны ці Расіі ён прыехаў? Чаму? Падкажа нам яго гаворка, характэрнае вымаўленне ім некаторых гукаў і іх спалучэнняў. Таму давайце пачнём вывучэнне беларускай мовы з яе фанетычных, гэта значыць гукавых, асаблівасцей. (Фанетыка — гэта раздзел мовазнаўства, які вывучае спосабы ўтварэння і акустычныя ўласцівасці гукаў).

Апорныя словы: *гук — звук; літара — буква; галосны — гласный; зычны — согласный; націск — ударение.*

ГАЛОСНЫЯ

Адзначым, што ў беларускай мове ўсе галосныя ў моўнай плыні вымаўляюцца дакладна, незалежна ад таго, пад націскам яны ці не. Недакладнае вымаўленне галосных — парушэнне літаратурнай нормы. «Глытаць» галосныя гукі недапушчальна.

У беларускай мове няма і правіла расійскага правапісу «правописание безударных гласных».

Пасрабуйце прачытаць уголас: *вада, дарогі, сіняваты, шматпавярховы.* Атрымалася добра! Пяройдзем да асобных гукаў.

Галосны [а]. Абазначаецца на пісьме літарай *а* пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных — у словах *тата, працавау* — і літарай *я* пасля мяккіх, як у словах *лясны, нядзеля.*

Галосны [о]. Абазначаецца на пісьме літарай *о* пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных, як у словах *добра, чорны*, і літарай *ё* пасля мяккіх зычных — *Нёман, лёгкі.*

Запомніце! Гук [о] бывае толькі пад націскам. Выключэнне складаюць некалькі іншамоўных слоў, напрыклад: *трыо, Токіо.*

Галосны [э]. Абазначаецца на пісьме літарай *э* пасля цвёрдых і зацвярдзелых *(сэрца, цэлы)* і літарай *е* пасля мяккіх зычных *(лета, медзь).*

Галосны [ы]. Абазначаецца на пісьме літарай *ы (капыты, прыкрыты).*

Галосны [і]. Пасля зычных вымаўляецца, як і ў рускай мове: *ціхі, кірмаш.* У пачатку і ў сярэдзіне слова пасля галосных абазначае спалучэнне гукаў [йі]: *за імі, сваіх.*

Пасля слова, якое канчаецца на цвёрды зычны, злучнік (саюз) *і* вымаўляецца, як [ы]: *ён ішоў, сын і брат.*

Злучнік *і* (не ўзмацняльны) пасля слова на галосны вымаўляецца як [й]: *Міша і Таня.*

Галосны [у]. Пасля зычных абазначаецца літарай *у: кусты, капусту.* Цяпер паглядзіце на гэты запіс:

узгорак,

на ўзгорку — гук [у] зрабіўся зычным! У пазіцыі пасля галоснага змяніўся на [ў] з адпаведным пазначэннем на пісьме:

снег у лесе — [у] галосны, бо пасля зычнага;

вада ў лесе — [ў] зычны, бо пасля галоснага;

на Урале — пасля галоснага вымаўляецца [ў], але пры напісанні вялікай літары «шапачкі» няма.

Такім чынам, у беларускай мове ёсць зычны гук [ў] і літара *ў*, якіх у расійскай мове няма. Зычны гук [ў] (*у* нескладовае) можа стаяць у пачатку слова *(былі ўсе)*, у сярэдзіне *(праўда)*, у канцы *(братоў)*, паміж словамі ў ролі прыназоўніка (предлога): *збіралі ў лесе.* Пішацца *ў* толькі пасля галосных, паміж галоснымі — ніколі. Параўнаем: *трава — траўка.*

ЗЫЧНЫЯ

Зычны [р]. Заўсёды цвёрды. Параўнайце, як словы вымаўляюцца ў беларускай і расійскай мовах: *рад — ряд, марак — моряк, рабіна — рябина, рэкі — реки.*

Прачытайце беларускія словы яшчэ раз.

Зычны [ч]. Толькі цвёрдае вымаўленне: *чапля, пачую, смачны, човен, чытач, пачырванелы.*

Зычныя [ц] і [ц'] — два гукі, цвёрды і мяккі, якія абазначаюцца адной літарай.

Цвёрды гук [ц] вымаўляецца, як і ў рускай мове: *станцыя, цырк, цэлы.*

Мяккі гук [ц'] уласцівы толькі беларускай мове: *пацяплела, ціха, у хаце.*

Зычны [дз']. Адзін мяккі гук [дз']. На пісьме абазначаецца дзвюма літарамі: *дзень, падзяка.*

Зычны [дж]. Адзін гук [дж]. На пісьме абазначаецца дзвюма літарамі: *гляджу, джала.*

Пры пераносе слова *дж* і *дз* не дзеляцца: *Ра-дзіма, ся-джу.*

Спалучэнне *шч.* У беларускай мове няма літары *щ*, а ёсць спалучэнне двух гукаў. Літары пры пераносе слоў могуць дзяліцца: *плош-ча, пло-шча.* У беларускай мове адсутнічае літара ъ, але ёсць надрадковы значок апостраф ('): *аб'ява, вераб'і.*

Ёсць і групы зычных, якія маюць свае назвы:

свісцячыя: *з, с, дз, ц;*

шыпячыя: *ж, дж, ш, ч.*

ПРА ЛЁН

«Прыйдзе восень — заб'ю лося, галаву з'ем, шкуру аблуплю, а мяса за плот выкіну». Цяпер не кожны беларус адгадае гэтую загадку. Тоііеёй, праўда, зайздрасна, але большасць усё яшчэ грэбліваназіраюць на ільняную бялізну ды на палатнянае адзенне. Убіта ў галаву: лён ад беднасці. Няшчасныя беларусы! Калісь усё жыццё ў палатняным...

«Гладкае, не маркае, не цяжкае, прыдатнае ў кожную пару года»,— так хваліў ільняное адзенне Плутарх. Цаніў палатно і Гамер. А ў Старажытным Рыме амаль такія ж абрусы, што нашы продкі засцілалі штодня на стол, былі прыкметай раскошы. (Ці не таму, што здалёк — мо з па-над Нёмана — прывозілі?). Палатнянае адзенне, якое штодня насілі нашы продкі, аздабляла, як пішуць, біблейскіх герояў, фараонаў, жрацоў. На егіпецкіх фрэсках III тысячагоддзя да нашай эры намаляваны ўсе стадыі апрацоўкі лёну — разгадка той беларускай загадкі? Шчыльныя і трывалыя палатняныя латы, што не «грэлі», і якія не прабівала страла, насілі, напрыклад, воіны персідскага цара Ксеркса...

І на нашай зямлі быў калісь лён адной з самых шанаваных раслінаў, бо і апранаў і карміў. Беларускія жанчыны падчас трох важнейшых паганскіх святаў, што спраўляліся ў зімовы і летні сонцавароты ды вясновае раўнадзенства, выконвалі магічныя дзеянні, каб вырас лепшы лён. На куццю выцягвалі каліўцы травы з пасланага над абрусам сена — варажылі. На Уласа (Масленіцу) спецыяльна ездзілі на санях як мага далей, каб лён быў даўжэйшы. А на Купалле дзяўчаты і маладзіцы кідалі ў вогнішча бярозавыя галінкі ды прыгаворвалі: «Каб мой лён быў такі ж вялікі, як гэтая бярэзіна». А ўжо працы беларускія жанчыны не шкадавалі.

Што і дзівіцца: адзенне і бялізна, пялёнкі, павязкі на раны... Ручнікі, якія выкарыстоўваліся амаль у кожным абрадзе, на вяселлі і пры пахаванні. Абрусы, што мелі сваю незаменную абрадавую ролю і без якіх ні свята, ні гасціны не абыходзіліся...

Вылежаўся «лось» на сарака росах, павезлі яго ў сушню. Ляскацяць церніцы, сыплецца кастрыца — працягваецца штолетняя жаноцкая праца, працягваецца і лета — бабіна...

З. С.

ЗАДАННЕ.

1. Прачытайце тэкст паводле вядомых ужо вам правіл.

2. Адкажыце на пытанні словамі аўтара:

— Як цанілася льняное адзенне ў старажытныя часы?

— Якую ролю ў жыцці беларусаў выконваў лён?

— Якія магічныя дзеянні выконвалі беларусы, каб лён урадзіўся?

РАЗВІЦЦЁ ГУТАРКОВАЙ МОВЫ. СЛОВЫ І ЗВАРОТЫ ВЕТЛІВАСЦІ

Прывітанні.

— Якімі словамі вітаюцца пры сустрэчы са знаёмымі? — Добры дзень! Дзень добры! Добры вечар!

— Што вы скажаце пасля прывітання? — Як жывяце? Як маецеся?

— Які зварот вы выкарыстаеце пры сустрэчы са знаёмым, якога працяглы час не бачылі або які быў хворы? — Як ваша здароўе? Як сябе адчуваеце?

Звароты.

— Якія ветлівыя звароты ёсць у беларусаў, што зараз даволі часта ўжываюцца, але пакуль што не зафіксаваны ў слоўніках? — Спадар, спадарыня, шаноўны спадар, глыбокапаважаная спадарыня.

— Як звяртаюцца да старэйшых дзеці? — Дзядзька або цётка.

Просьбы.

— Назавіце ветлівыя словы пры просьбе зрабіць якую-небудзь паслугу.— Калі ласка! Будзьце ласкавы!

Словы падзякі.

— Падзякуйце за паслугу.— Дзякую вам.

— Выкарыстайце больш цёплую форму! — Вельмі ўдзячны вам! Шчыры дзякуй вам!

Запрашэнні.

— Як вы запросіце каго-небудзь зайсці? — Сардэчна запрашаем!

— Што вы скажаце пры развітанні са сваякамі або блізкімі знаёмымі, якія рэдка наведваюць?— Не забывайце на нас! Наведвайцеся часцей!

Пажаданні

— Развітайцеся пры адыходзе з дому сяброў.— Заставайцеся здаровы! Бывайце здаровы! Добрага вам здароўя!

— Якія развітальныя пажаданні гаспадара таму, хто адыходзіць, вы ведаеце?— Усяго добрага! Шчасліва! Шчаслівай дарогі!

— Выкажыце пажаданні таму, што адпраўляецца ў вялікую дарогу.— Шчасліва вярнуцца!

— Як вы развітаецеся пры адыходзе з дому знаёмых позна вечарам? — Добрай ночы! Дабранач!

— Што скажаце знаёмаму, які абедае? — Смачна есці!

— А дома? — Хлеб-соль! Хлеб ды соль!

— Якое пажаданне выкажаце таму, хто працуе?— Памагай Бог! Бог помач! Спору ў працы!

— Выкажыце пажаданне маленькім дзецям за паслугу.— Вялікі расці!

Прабачэнні

— Як просяць прабачэння ў таго, каму прычынілі непрыемнасць? — Даруйце, калі ласка! Прабачце! Выбачайце!

— А якое прабачэнне можа быць за малапрыемныя, але справядлівыя словы? — Не крыўдуйце!

— Якімі словамі адказваюць на падзяку?— Няма за што!

— Як адказваюць гаспадары на падзяку госця? — Прабачце, калі што не так!

Рубрыку вядзе

Лявон БАРШЧЭЎСКІ

У канцы шаснаццатага — пачатку семнаццатага стагоддзяў англійская і ўся еўрапейская паэзія ўзбагацілася творамі яшчэ некалькіх выдатных лірыкаў, сярод якіх асаблівае месца належыць Джону Дону (1572—1631) і Бену Джонсану (1572—1637).

Джон ДОН

ДЗЕНЬ ДОБРЫ

Цікава, што рабілі мы з Табой,
Пакуль не пакахаліся? Ці нас
Каля грудзей трымалі, аж да той
Хвіліны, й мы жывіліся ўвесь час
Прыроды пекнатой? Ці мы ўдваіх
Не кашлялі ў пячорах? І штоміг
Адно краса Твая — у мроях у маіх.

«Дзень добры!» — павітаем душы зноў
Абуджаныя нашы; іх пагляд
Пудлівы вечна. Ну, а ў нас — любоў,
Што ўвесь сусвет скарала — так няшмат...
Хай будзе слаўны мараходаў чын —
Адкрыцці новых светаў ды краін,
Ды свет хай будзе ў нас з табой адзін.

Адбіліся ў вачах твар мой і Твой:
Праменяць шчырасць светлую адну...
Дзе лепшы свет — без Поўначы ліхой,
Без Захаду, што хіліцца да сну?
Каханне нашае з табой даўно
Злучылася, злілося у адно —
І не аслабне, не памрэ яно.

Бен ДЖОНСАН

ДА СЭЛІІ

Вачыма выпі за мяне —
Свае аддам да дна:
За след на шкле ад губ Тваіх
Не трэба мне віна.
Душа сасмяглая гарыць:
Дзе ж боскі той напой?
Не, трунак Зеўса-ўладара
Смакуе горш за Твой.

Табе паслаў я руж букет
З надзеяю на плён:
Што як яго не прымеш ты —
Ўсё ж не завяне ён.
Ты адаслала мне назад
Букет цудоўны той,
А ён — клянуся — ўсё цвіце
Дзеля Цябе адной!

Пераклад з англійскай Лявона Баршчэўскага.

Міхась БЕРНАТ

в. Русіны Баранавіцкага раёна

«Слава Воршы ўжо ня горша!»

Гэты верш змешчаны ў адной старой кніжцы, якую я маю. Назва яе невядомая, бо вокладка адсутнічае.

Верш, хутчэй за ўсё, адносіцца да фальклорнай спадчыны. Памяць народа, як бачна з гэтых радкоў, данесла сваім нашчадкам радасць перамогі над захопнікамі, якія ў той час, акрыяўшы ад мангольскага ярма, пачалі рыхтаваць няволю нам, беларусам. Але былі бітыя пад Оршаю ў верасні 1514 года. У гэтай бітве нашы прашчуры адстаялі волю і незалежнасць Бацькаўшчыны. За што і ўслаўляў іх наш народ. У змесце, насупраць назвы гэтага верша пазначана, што ён узяты са збораў В. Ластоўскага.

Ой, ў нядзельку параненьку
Узышло сонейка хмарненька.
Узышло сонейка над борам,
На-над Селецкім таборам.
А ў таборы трубы граюць
Да ваяцкае нарады зазываюць.
Сталі рады адбываці,
Адкуль Воршы дабываці:
А ці з поля, а ці з лесу,
А ці з рэчкі невялічкі!
А ў нядзелю параненьку
Сталі хлопцы-пятыгорцы
Каля рэчкі на прыгорцы;
Гучаць раз з самапалаў,
З сяміпядых ад запалаў.
Б'юць паўсоткаю з гарматаў...
Масква стала наракаці,
Места Воршу пакідаці;
А як з Воршы ўцякалі,
Рэчку дужа праклінали:
«Бадай ты, рэчка, сто лет высахла,
Як наша слава тутка прыпала,
Бадай высахла да скачэння свету,
Што нашай славанькі ўжо нету!»
Слава Воршы ўжо ня горша,
Слаўся, пан Астрожскі!

Мікола АЎРАМЧЫК

Дочкам

Каб знаў я,
Што вас будзе трое,—
У наслядоўнасці любой
Даў кожнай бы
Імя другое:
Надзея, Вера і Любоў.

На вас надзея
І ў вас вера,
Любоў да вас,
А не да іх,
Кіраўнікоў-функцыянераў
І крывадушнікаў ліхіх,
Якія прадвяшчалі новы
Лад і парадак навакол
І выганялі нашу мову
З дзіцячых садзікаў і школ.

Яны ўхітрыліся злаўчыцца
Так скіраваць хаду падзей,
Што пахавалі як злачынцу
Купалу ўпотай ад людзей.

А я хацеў,
Каб ён і Колас
Між вас жылі з гадоў малых,
Таму вас перавёў у школу,
Дзе слова іх гучала ўслых.

Таму штодзённа з малалецтва
Да іх магіл прыводзіў вас,
Як з могілкамі па суседству
Жылі мы ў доме доўгі час.

І я хачу,
Каб вашы дзеці
Таксама ведалі,
Дзе ён,
І дбайна збераглі ў свеце
Свайго народу пантэон.

Алег БЕМБЕЛЬ

З «падпольнай» кнігі

(Працяг.

Пачатак у №№ 5—38).

— Я зусім не раздзяляю ягоны аптымізм — у тым плане, што лёгка будзе вывучаць другія мовы... Але сваю родную — нават праз некалькі пакаленняў, калі яна застанецца толькі на бумазе, — яе лягчэй будзе вывучыць, чым іншыя мовы... Таму ў яе — бліскучая будучыня... Яна яшчэ будзе доўга жыць — нават калі будзе адзін агульны я з ы к... Я толькі адвяргаю яго думку, што мовы будзе лёгка вывучаць...

Замежная мова – гэта заўсёды інародны прадмет у нашым целе, ён не можа адчуваць сябе зручна — у нашым арганізме... Калі ты, скажам, у Францыі, ты можаш карыстацца французскай мовай, але... нейкая «тканінкавая несумяшчальнасць» тут усё ж такі існуе...

Родная мова, нават калі на ёй ніхто не будзе гаварыць, будзе жыць яшчэ вельмі доўга...

Я спрабаваў вучыць дачку французскай мове (мы з жонкай размаўляем)... Але французская не ўкараняецца... А беларускія словы — запамінае вельмі хутка і карыстаецца імі...

Я думаю, што калі ёсць нейкія градацыі («мова – кроў культуры» — група «А», група «Б» і г. д.), — найбольш неабходнай групай крыві была б родная мова...

(- Генетычна?..)

Мо і так...

... Барадулін...

...Якасць гэтага верша сведчыць аб тым, што ў беларускай мове ёсць будучыня, што яна развіваецца, што яна будзе развівацца... Беларуская мова, вядома, не «пережытак»... Гэта сапраўды — кроў культуры...

Менавіта я к а с ц ь гэтага верша даказвае яе жыццяздольнасць, усяляе ў нас аптымізм.

Я згодзен і з думкай, што яна будзе ўзбагачаць і сусветную культуру. Тут многае будзе залежаць ад таго, які ўклад будуць уносіць у сусветную культуру нашы пісьменнікі, якое месца іх творы будут займаць у сусветнай культуры...

... Танк...

— ... У якасці спадчыны яна будзе існаваць заўсёды...

... Караткевіч...

— ... А што канкрэтна прапануюць нашы літаратары — каб гэтую мову нельга было «абсмяяць, апаганіць, забыць ці мячом зваяваць»?.. Што канкрэтна зрабіць, каб гэтыя вершы гучалі не толькі дэкларатыўна? Што канкрэтна вы — філосафы — прапануеце, каб абараніць мову?..

Мо шырокі міжнародны культурны абмен будзе спрыяць больш шырокаму распаўсюджванню і развіццю гэтай мовы?..

(Каля 40 гадоў, беларус, палітолаг)

От белорусского языка я был оторван много лет... Последнее крупное общение — мой школьный учитель... Но я, в течение ряда лет, был единственным подписчиком газеты «Звязда» в Индии. Сейчас я, может быть, выписал бы «Полымя», но тогда мне просто хотелось иметь конкретную информацию о республике — плюс язык... Хотя не тебе мне говорить о языке этой газеты...

Мне приходилось общаться и за границей с представителями нашей литературы. М. Л. в ответ на мой вопрос говорил, что, строго говоря, в Белоруссии существует только деревенская белорусская литература. В городе белорусская литература — это большая натяжка.

Литература вырастает на какой-то основе. Если в городе нет — если не говорящей, то хотя бы читающей массы — то о какой литературе может идти речь?..

В ответе эта примитивность была подчёркнута...

История культуры, языков пока не даёт ответа на вопрос — где закономерность их развития, подъёма и упадка?.. Когда говорят о причинах, которые привели к попытке уничтожения белорусского языка как языка нации, то они очевидны... Но являются ли эти вещи закономерностями?..

Этот ответ меня в большой степени удовлетворил. Далеко не всегда вопрос о языке сводится к простой альтернативе: говорят все на этом языке или нет? Это ещё отнюдь не показатель уровня культуры этого языка...

Я сам, сидя в Париже, гораздо больше читал по-белорусски, чем когда вернулся сюда... Разве когда что-нибудь нашумит...

Возьмём хотя бы Быкова... Я слышал от весьма влиятельных в белорусской литературе людей жёстко негативные отзывы о нём. Сейчас бы они не звучали — но это относится ко временам 10-летней давности. И это критиковали за то, что он пишет «на грязном белорусском языке», который даже не заслуживает того, чтобы белорусским языком называться...

Белорусский ли он писатель?.. Пишет ли он на национальной основе?.. Думаю, что это так. Я считаю, что по-белорусски он звучит сильнее, чем по-русски — даже в авторском переводе. Я чувствую, что оригинал — белорусский. Хотя многие считают, что он — писатель общечеловеческий, и оригинально белорусского в нём ничего не находят...

Я не знаю, клевали ли когда-нибудь Чингиза Айтматова — за то, что он пишет не на очень чистом киргизском языке... В Индии он однажды сказал, что настоящая литература — это та, которая, будучи национальной, исходя из национальной почвы, способна подняться до уровня общечеловеческого. Тут совершенно очевидна национальная основа — и общечеловеческий уровень культуры. Я представляю, как это читается на национальном языке, если это на русском так воспринимается...

Я много занимался практикой продвижения если не самой белорусской культуры, то, во всяком случае, знания о белорусской культуре за границей. Я опять могу быть неправым, но я столкнулся с какой-то неосознанностью среди деятелей белорусской культуры или даже с отсутствием гордости за свою культуру, которой нельзя не поделиться с миром... Часто это доходит до наплевательства: ему гораздо важнее, чтобы его вещь была опубликована дома (большим тиражом, с соответствующими выплатами), чем она была бы переведена и опубликована где-то за границей... Наши деятели (культуры и... вообще...) недооценивают, что значат для культуры ее международные связи, контакты...

Сегодня во Франции изучаются все славянские культуры и языки, — включая лужицких сербов, — с единственным исключением — белорусской культуры и языка.

(Працяг будзе).

Горас **МАККОЙ**

БЫВАЙ, ЖЫЦЦЁ, БЫВАЙ, КАХАННЕ!

(Працяг. Пачатак у №№ 32–38).

— Прашу цябе, Холідэй,— пачаў я ўжо спакойна.— Трэба паслухаць запіс. Залезем у шафу, і Джынкс ціха прайграе. Давай,— сказаў я Джынксу.

Мы ўціснуліся ў вузенькую шафу. Джынкс уключыў апарат...

Запісалася ўсё, за выняткам таго месца, калі інспектар пытаўся пра аб'ект замаху...

— Цудоўна! — сказаў я.— Усё, як было, слова ў слова...

— А гэтае месца, дзе ён пытаўся, што мы збіраемся браць? — заўважыў Джынкс.

— Паглядзіш на інспектара, калі ён паслухае гэты дыск,— усміхнуўся я.— Наўрад ці ён прыкмеціць, што гэтага месца няма...

Холідэй выйшла з шафы, я пайшоў услед і прапанаваў ёй цыгарэту. Калі я яе запальваў, вочы ў Холідэй былі апушчаныя, позірк скіраваны на агеньчык.

— Спадзяюся,— сказаў я,— што, праслухаўшы запіс, ты пачуваешся лепей.— Яна не адказала.— Але бачу, ён цябе не надта ўразіў.

— Зусім не ўразіў.

— Нішто сабе! — узарваўся я.— Зараз мы можам пляваць на ўвесь свет, а ты... што ж трэба зрабіць, каб ты была задаволеная?!

— Дазволіць ёй кіраваць усім па ейным разуменні,— сказаў Джынкс, выйшаўшы да нас.— Сама меней.

Яна са злосцю зірнула на яго, але нічога не сказала.

— Ты што, зайздросціш, што гэта я прыдумаў гэты ход? — запытаўся я.

— Не будзь ідыётам.

— Усе гэтыя гамонкі ні да чаго нас не прывядуць,— прабурчаў Джынкс.

— Яна не можа адчуць мяне,— сказаў я.— Яна ніколі не магла адчуць мяне, з той самай хвіліны, як убачыла мяне ўпершыню. Яна і згадзілася, каб я бег з Тока, толькі таму, што не было нікога іншага...

— Ва ўсякім разе, я не так блага дзейнічала, як ты цяпер, калі выцягвала цябе з гэтай смярдзючай турмы,— адказала яна, крыху прыўзняўшыся.

— Перад усім, трэба сказаць, што ты не пра мяне клапацілася. Ты хацела вызваліць свайго брата. А ўрэшце ўсё выйшла так, што яго забілі. Няблага ты дзейнічала.

Яна ступіла крок уперад і застыла ля мяне. Вочы ў яе палалі агнём, твар быў скажоны шалам.

— Паслухай,— сказаў Джынкс, кладучы сваю руку на ейную.

Адным рыўком пляча Холідэй вызвалілася.

— Гэта ты паслухай! — закрычала яна.— Гэты недавярак чокнуты! Разам са сваім звышрозумам, дыпломам і са сваёй універсітэцкай ступенню. Усё гэта, можа быць, дазваляе яму пагарджаць намі, але зусім не дае яму права рызыкаваць нашай скураю, тваёй і маёй, са сваімі вар'яцкімі ідэямі. Калі мы згодзімся з імі, тады, клянуся, мы заслугоўваем таго, каб памерці!..

— Вар'яцкімі ідэямі?— абараўся я яе.— Што ты маеш на ўвазе? Запіс размовы?

— Ён самы...

— У гэтай задуме няма нічога бессэнсоўнага,— прадоўжыў я, звяртаючыся да Холідэй.— Яна нават ні арыгінальная, ні надта разумная. Танная, можна сказаць, ідэя...

— Фігня ўсё гэта,— абсекла яна.— Ты ўсё яшчэ думаеш, што я буду гуляць з табою ў гэтую камедыю? Ты кажаш гучныя словы. Але гэта ні на каліва не змяншае жахлівую рызыку, якой ты нас падвяргаеш. Гэта магло прайсці ў крайнім выпадку з якім-небудзь зялёным пачаткоўцам, а ты забаўляешся з галоўным інспектарам.

— Божа мой! — усклікнуў я.— Ты ніяк не можаш уцяміць, што гэтая ідэя толькі таму і добрая, што наш чалавечак — менавіта галоўны інспектар! Які нам быў бы сэнс ставіць на вушы простага паліцэйскага? Як можна шантажыраваць недалугу, якому няма чаго губляць?

— А ты, ты можаш уцяміць, што твая ідэя рызыкоўная менавіта таму, што ён — галоўны інспектар?

— Але чаму, дзівачка?!

— Ты запісаў гаворку, каб ён гэты запіс праслухаў, ці ж не так? А як ты думаеш, што ён зробіць, праслухаўшы яго?

— Будзе выконваць мае загады.

— А што яму перашкодзіць прыкончыць нас і забраць дыск? Гэта інспектар — ён выкруціцца.

Збянтэжаны, я глядзеў на яе, вытрашчыўшы вочы.

«Няўжо я навечна асуджаны натыкацца на сцяну дурасці?»

— Растлумач ёй ты,— сказаў я Джынксу.— Богам прашу, растлумач...

— Дыск, які ён праслухае, будзе толькі копіяй. І не адзінай. Мы зробім дзве копіі,— растлумачыў Джынкс.

— Спадзяюся, нарэшце ты зразумела?— усміхнуўся я.— Як ты думаеш, навошта мы прынеслі сюды фанограф? Каб прайграць фугі Баха? Мы паставім на фанограф дыск, які ты слухала, прайграем яго і паставім побач мікрафон, каб запісаць другі і трэці раз...

— Ну хопіць, хопіць,— сказаў Джынкс.— Яна ўжо ўсё зразумела.

— Яна магла б зразумець адразу ж, без маіх тлумачэнняў,— не мог супакоіцца я.— Мы ж не ў дзіцячым садку!

Холідэй з'едліва зірнула на мяне. Потым павольна паставіла цыгарэту на кончык вялікага пальца правай рукі і сабралася шчоўкнуць па ім указальным пальцам левай — тады цыгарэта паляцела б мне ў твар. Я спакойна глядзеў ёй у вочы.

«Паспрабуй толькі гэта зрабіць,— сказаў я сабе,— і я цябе прыкончу, клянуся перад Богам».

— Зрабі нам кавы, Холідэй,— спакойна сказаў Джынкс.

Нейкі момант яна вагалася, потым сунула цыгарэту ў вусны і выйшла.

— Чаму ты сказаў Уэбэру, што ты не ведаеш, калі зможаш знайсці мяне? — спытаўся ў мяне Джынкс.

— Таму што мне трэба паспець перапраўвіць копіі дыска патрэбнаму чалавеку. Калі гэтая жывёліна праслухае дыск, я скажу яму, што ягоную копію маюць у сваіх руках некаторыя вельмі ўплывовыя людзі — на той выпадак, калі ён паспрабуе падмануць мяне,— каб ён зразумеў, што гэта не блеф.

— Ты ведаеш уплывовых людзей?

— Вось чаму я і прытармазіў. Трэба спачатку знайсці іх. Я падумаў, што ты мог бы дапамагчы мне ў гэтым. Ты тутэйшы і можаш назваць мне якога-небудзь чалавека. Ты не ведаеш адвакатаў?

— Ніводнага. Можа, Мэйсан...

— Не, да яго больш звяртацца нельга, ніяк нельга. Ты неяк расказваў мне, як ты вазіў да некага Бэбэ Нэльсана?

— Гэта быў не адвакат. Урач. Доктар Грын.

— Дзе ён жыве?

— У другім канцы горада.

— Паедзем туды.

— Док Грын здасць цябе адразу ж,— запярэчыў ён.— Ён чокнуты, гэты дзед. І ўсе ягоныя наведнікі зробяць тое ж самае.

— Бэбэ ён не здаў. Паразумеліся ж неяк...

— Там быў іншы выпадак.

— Які — іншы?

— У Нэльсана былі бабкі...

— Мы дНямі таксама будзем упакаваныя.

— Я не збіраюся спрачацца з табою, але хачу сказаць табе адну рэч,— суха сказаў ён.— Док Грын — не той чалавек. Я асцерагаюся і яго і ўсіх ягоных наведнікаў. Раю табе не мець з ім справы.

— Я прашу цябе, Джынкс,— сказаў я.— Няўжо ты думаеш, што я такі ідыёт, каб пусціцца ў гульню, не маючы козыра ў руцэ? Я магу давярыцца яму толькі ў пэўнай ступені. Даверыцца цалкам я магу толькі аднаму чалавеку — майму брату. Я пашлю яму адзін дыск у Нью-Йорк, у пакеце, які ён разгарне толькі тады, калі я яму скажу. Але пакуль што мне патрэбны чалавек, які б мог інфармаваць мяне аб усім, што тут адбываецца...

— Твой брат ведае, чым ты займаешся?

— Не. Я ўжо даўно паклапаціўся аб гэтым. Ральф Котэр — гэта не сапраўднае маё імя.

— А якое сапраўднае?

Я зарагатаў:

— Ты ўпаў бы мёртвым, калі б я табе сказаў.

VIII

Ліхтары стаялі па абодвух баках вуліцы, але ніводная лямпа не гарэла..

Нарэшце мы знайшлі патрэбны нам аднапавярховы дамок. Святло ў абодвух пакоях, з кожнага боку дзвярэй, гарэла, але шторы былі апушчаны. На прыгожым газончыку паміж домам і тратуарам стаяў слупок, да якога быў прыбіты драўляны шчыток з надпісам:

Д-р ДАРЫУС ГРЫН
ФІЛАСОФСКІ ГІД
КЛЮЧ ДА КАСМІЧНАЙ СВЯДОМАСЦІ
ПРАСТОРАВАЕ РАЗУМЕННЕ ЧАСУ
НЕ ГУБЛЯЙЦЕСЯ Ў ЛАБІРЫНЦЕ
ЦЬМЯНЫХ ДУМАК

— Я ж казаў табе, што ён чокнуты,— сказаў Джынкс.

Мы прайшлі па вымашчанай цаглінамі сцяжынцы, якая вяла да ганка. Толькі пад порцікам мы ўбачылі, што ў вялікім пакоі поўна народу. Жанчыны і мужчыны сядзелі ў крэслах спінамі да нас. Чуўся манатонны голас, слоў разабраць я не мог.

Джынкс паглядзеў на мяне.

— Багата народу ў гэтай халупе,— прашаптаў ён.— Давай пачакаем паблізу, пакуль усе разыдуцца.

— А навошта хавацца? Ты думаеш, гэтыя людзі заўважаць нас? Усё, што нам трэба зрабіць, гэта адчыніць дзверы і ўвайсці,— сказаў я, паказваючы пальцам на другі шчыток, прымацаваны да бакавой сцяны порціка:

ПРОСЬБА НЕ КАРЫСТАЦЦА ЗВАНКОМ
У ЧАС ЛЕКЦЫЙ
АДЧЫНЯЙЦЕ ДЗВЕРЫ І ЎВАХОДЗЬЦЕ,
КАЛІ ЛАСКА!

Я адчыніў дзверы, і мы ўвайшлі. У пакоі, дзе былі адны крэслы, сядзела чалавек дваццаць пяць — трыццаць, а ў суседнім — сталовым — пакойчыку стаяў насупраць дошкі стары — па ўсім было відаць, доктар Грын,— у палатняным касцюме і чорным гальштуку. Твар схуднелы, як у Аўраама Лінкальна. Стары натхнёна чытаў з аркуша паперы, які трымаў у руцэ:

«...Усведамленне нашых учынкаў, такім чынам, — адзіная аснова ўпэўненасці. Наш розум — ягоны ўласны сведка. Розум бачыць у самім сабе ўсё вышэйшае за сябе самога і за ягоную крыніцу, гэтаксама як усё ніжэйшае...»

Я адчуў, што нехта паклаў мне на локаць руку, і, азірнуўшыся, убачыў побач неверагодна прыгожую дзяўчыну. Яна прыклала да вуснаў палец, каб мы маўчалі, і правяла нас у глыбіню пакоя, дзе заставалася некалькі пустых крэслаў — у апошнім радзе, каля вакна. Прапускаючы нас, яна прытулілася да сцяны, і мы на нейкі момант апынуліся настолькі побач, што мяне аж абдала ўсяго *пахам яе парфумы — пахам недзе ўжо чутым, але дзе і калі — згадаць я не мог...* Я ўгледзеўся ў дзяўчыну. На твары ў яе не было ніякага макіяжу, і таму ён здаваўся неверагодна белым. А яшчэ больш гэтую белізну падкрэслівалі гушчэзныя чорныя валасы. Неўзабаве дзяўчына адышла, і я страціў яе з поля зроку...

Стары закончыў нарэшце сваю лекцыю і паклаў аркуш на стол.

— А зараз, дарагія сябры,— сказаў ён,— я з радасцю паведамляю вам, што мы атрымалі новыя тэксты. Панна Добсан раздасць іх на выхадзе. Вывучайце іх і думайце над імі. Яшчэ я прашу вас не настойваць на тым, каб яна прымала вашыя дары. Як я вам ужо шмат разоў казаў, мы не збіраем ніякіх ахвяраванняў. Калі настане момант і мы будзем мець патрэбу ў грошах, я не пасаромеюся папрасіць іх у вас. Цяпер я толькі хачу абудзіць у вас шчыры інтарэс. А зараз, сябры мае, я прашу ў вас прабачэння: я стаміўся. Дабранач і дзякуй за тое, што вы прыйшлі...

Ён выйшаў праз бакавыя дзверы. Людзі ўсталі і рушылі да выхаду. Ніхто не гаварыў, усе стараліся не рабіць аніякага шуму. Мы з Джынксам таксама ўсталі і прайшлі ўслед за астатнімі ў вітальню. Белатварая дзяўчына з чорнымі валасамі стаяла ля дзвярэй і раздавала брашуры. Мы з Джынксам цягнуліся за астатнімі, каб апынуцца сам-насам з ёю...

— Дабранач,— сказала дзяўчына, працягваючы мне брашуру.

— Дабранач,— пачаў я, чакаючы, калі мужчына з жанчынаю перад намі выйдуць на ганак.— Можна мне ўбачыць на хвіліну доктара Грына? — сказаў я, як толькі яна выйшлі.

— *Настаўнік* ніколі ні з кім не гаворыць пасля лекцыі,— ветліва адказала яна.— Ён вельмі стамляецца.

— На жаль, справа, якая прывяла мяне да яго — вельмі неадкладная,— настойваў я.— Яна мне жыццёва важная. Інакш я і падумаць не смеў бы, каб непакоіць яго. Будзьце ласкавы, папрасіце яго прыняць нас.

Павагаўшыся, яна запыталася:

— Каго я мушу рэпрэзентаваць?

— Поля Мэрфі,— нахіліў я галаву,— і майго сябра Джозэфа Стоктана. Аднак я не думаю, што нашыя імёны нешта скажуць яму.

— Я прайду да Настаўніка,— сказала яна.

Я зноў адчуў гэты пах, часцінку ягоную, яшчэ няўлоўную, але ўжо больш пазнавальную... Некалі... недзе... сад... сукенка...

Яна і са спіны была такая ж вабная. Ногі яе, у скураных макасінах, былі агаленыя, уверсе — худыя, аднак дастаткова спакуслівыя. Відома, яна не круціла так сексуальна сцёгнамі, як Холідэй, але гэта ёй і не трэба было.

— Гэта новая,— заўважыў Джынкс.— Яе тым разам не было.

Я зрабіў яму знак маўчаць і паклаў брашуры на крэслы. Пачуўшы крокі, азірнуўся. Дзяўчына вярнулася са старым. Ён акінуў нас хуткім позіркам, але па ягоным твары нельга было сказаць, што ён сустракаў калі-небудзь Джынкса.

— Я не хацеў бы, паноове, каб вы блага думалі пра мяне,— сказаў ён ціха,— але я надзвычай стомлены. Ці нельга адкласці вашую справу заўтра на раніцу?

— Паверце нам, пан Настаўнік,— адказаў я,— што калі б гэтая справа не была такая неадкладная, мы пачакалі б. Я незнаёмы вам чалавек, але, мне здаецца, вы ведаеце майго сябра...

Стары ўгледзеўся ў Джынкса, аднак не пазнаў.

— Не прыпамінаю,— сказаў ён спакойна.— Дык у чым, панове, рэч?

(Працяг будзе).

ЯШЧЭ РАЗ ПРА «ПАЛІСЬСЕ»

Газета «Збудінне» ў жніўні г.г. пад загалоўкам «Ны по-людську» надрукавала скаргу на рэдакцыю газеты «Наша слова». Чым жа пакрыўдзілі «збудінцаў» супрацоўнікі паважанага беларускамоўнага выдання? Аказваецца, «Наша слова» 12 жніўня г.г. пад рубрыкай «VIS» надрукавала паведамленне з Пінска аб тым, што Пінскае, а таксама Драгічынскае згуртаванні «Палісьсе» выйшлі з аб'яднання, а гэта значыць з-пад Управы ГКА «Палісьсе» і стварылі ліквідацыйную камісію... Так званая Управа заяўляе пратэст «Нашаму слову», чаму не запыталіся ў яе дазволу, не праверылі інфармацыю, бо, маўляў, як у Пінску, так і ў Драгічыне ў найлепшым кантакце з Управай працуюць на ніве адраджэння заходнепалескай культуры гурты «нашага згуртавання».

Дык вось, шаноўнае спадарства, «Наша слова» не памыляецца, калі паведамляе аб выхадзе з Управы ГКА «Палісьсе» Пінскай і Драгічынскай гуртын. Але мы павінны крыху ўдакладніць сітуацыю і дапоўніць некаторымі звесткамі. Па-першае, Пінская гуртына выйшла з аб'яднання і стварыла Пінскае грамадска-культурнае аб'яднанне «Палісьсе» з мэтай узаемадзеяння з агульнабеларускім адраджэннем, бо лёс у нас, сапраўды, аднолькавы. Па-другое, з аб'яднання выйшла і Баранавіцкая гуртына, адышлі і менскія згуртаванцы, іванаўскія, берасцейскія.

Тут бы нам і паставіць кропку. Але чытачу, думаецца, будзе цікава ведаць, што паслужыла такому разладу? Здаецца, лепш на гэта пытанне дадуць адказ некаторыя дакументы, дарэчы, дасланыя і ва Управу ГКА «Палісьсе» ў Менску. Вось што ў сваёй заяве напісаў дырэктар адной з вясковых школ Пінскага раёна, член управы Пінскай рэгіянальнай гуртыны В. Саланевіч: «Палісьсе» с большевистскими методами — не для народа. Амбициозность Н. Шеляговича ничего общего не имеет с культурой. Считаю дальнейшее пребывание в таком «Палісьсе» недопустимым. Пусть Бог боронит всех полешуков от нового «Карабаха».

Настаўнік з другой вясковай школы А. Плотка ў сваёй асабістай заяве напісаў: «Не желаю в дальнейшем содействовать против культуры своего народа...» Такую ж заяву зрабіў настаўнік замежных моў адной з школ г. Пінска В. Панкавек, які стаяў ля вытокаў ГКА «Палісьсе». А вось словы з агульнай заявы членаў Пінскай гуртыны, сярод якіх ёсць член беларускага парламента, дэпутаты гарадскога Савета, журналісты, урачы, працаўнікі прадпрыемстваў і сяляне: «Так называемая «норма литературного языка» якобы ятвяжского — чужды Западному Полесью своим вымыслом и вывихом слов, а сама идея причисления западнополесского народа к надуманному ятвяжскому племени лишь вводит нас в полное непонимание и противопоставляет в обществе, тем самым создаёт опасный прецедент в наше и без того неспокойное время...»

Тут можна нагадаць і другія заявы членаў Пінскай, Драгічынскай, Баранавіцкай, Іванаўскай і Берасцейсай гуртын ГКА «Палісьсе». Тое ж самае гаворыць шэраг пратаколаў сходаў гуртын. Вось такая праўда з заходняга Палесся.

Каленік УДАВІДЧЫК,
старшыня Пінскага
грамадска-культурнага аб'яднання
«Палісьсе».

Народная лякарня

Лячэнне кветкавым пылком і пяргой (працяг).

Кветкавы пылок і пярга ужываюцца ў медыцынскай, харчовай, вітаміннай і касметычнай прамысловасці. Скарыстоўваюцца для лячэння гіпертаніі, хранічных калітаў, гастрытаў і заппраў, падагры, малакроўя, а таксама захворванняў эндакрыннай і нервовай сістэм. Прымаюцца ўнутр у таблетках, экстрактах у натуральным выглядзе. Мазі, якія ўтрымліваюць пяргу, валодаюць бактэрыцыдным дзеяннем і ўжываюцца для лячэння ран. Пылок збіраецца ручным спосабам пры дапамозе спецыяльных прыбораў — пылазбіральнікаў і пылаўлоўнікаў. Сушаць і захоўваюць пылок у герметычна закрытых слоіках. Захоўваць можна, змяшаўшы яго з мёдам у прапорцыі 1:1, 1:2. Вядомы югаслаўскі прэпарат вітафлор — суспензія кветкавага пылку ў мёдзе, якая рэкамендуецца ў якасці вітаміннага сродку.

Найбольш даступны спосаб атрымаць кветкавы пылок (пяргу) ва ўмовах Беларусі — гэта ўзяць іх з вулля. Робіцца гэта так: зрэзваюць ячэйкі з пяргой да асновы сотаў. Затым заліваюць іх вадой у шкляным посудзе і размешваюць лыжкай. Воск усплывае, а пярга застаецца на дне посуду. Затым ваду зліваюць, а пяргу падсушваюць і заліваюць мёдам. У такім выглядзе яна захоўваецца вельмі доўга. Паколькі пярга горкая на смак, яе ўжываюць падсаладжанай.

Аднак трэба ўлічваць, што ў некаторых людзей кветкавы пылок выклікае алергію, таму працяглы час ужываць яго небяспечна, асабліва тым, хто пакутуе на астму. У чыстым выглядзе або ў сумесі з пяргой і мёдам кветкавы пылок даюць малакроўным дзецям і людзям знясіленым. Пры гэтым у іх хутка павялічваецца колькасць эрытрацытаў, гемаглабіну, паляпшаецца агульны стан здароўя. Калі прымаць пяргу у сумесі з мёдам у адносінах 1:1, то паляпшаецца работа кішэчніка і самаадчуванне.

Падаём рэцэпты, якія лёгка прыгатаваць у хатніх умовах.
1. Узяць 180 г мёду, 50 г кветкавага пылку і 800 г вады. Мёд раствараць у кіпячонай вадзе пакаёвай тэмпературы, затым, намешваючы, дабавіць туды пылок. Сумесь пакінуць на некалькі дзён пры тэмпературы 20°C да з'яўлення ферментацыі. Напітак, мае прыемны смак і пах і ўжываецца на 3/4 шклянкі да яды. Перад ужываннем сумесь добра размяшаць.

2. 50 г мёду, 10 г пылку, 100 г свежага малака размешваюць да атрымання аднароднай масы. Зацукраваны мёд награваюць на вадзяной лазні да тых пор, пакуль ён не стане вадкім. Сумесь размешваюць да атрымання аднароднай масы, затым наліваюць у цёмны шкляны посуд і захоўваюць пры пакаёвай тэмпературы. Праз дні 4 лякарства можна ўжываць, размешваючы кожны раз перад прыёмам. Прымаецца 2—3 разы на дзень па сталовай лыжцы за паўгадзіны да яды.

3. 10 г кветкавага пылку, 1 г пчалінага матачнага малачка і 250 г зацукраванага мёду добра размешваюць, затым перакладваюць у цёмны шкляны посуд, які герметычна закрываецца, і захоўваюць у прахалодным месцы. Прымаюць па чайнай лыжачцы 2—3 разы да яды. Можна таксама прымаць чысты пылок на 1-2 чайныя лыжачкі на дзень. Рэкамендуецца пры знясіленні.

БЕЛАРУСКІ НАРОДНЫ КАЛЯНДАР

Прыйшла Пакрова, пытае, ці ты да зімы гатова

Кастрычнік — другі месяц восені, час, калі завяршаюцца ўсе сельскагаспадарчыя работы ў полі і на сядзібе. Ураджай сабраны, застаецца толькі набяліць пладовыя дрэвы, насадзіць малады сад, нарыхтаваць паліва на зіму і перавесці на стойлавае ўтрыманне жывёлу. Даўней па вясковых гумнах ды паветках у гэты час густа церушылася кастрыца — жанкі трапалі і часалі на кудзелю лён. Ад слова «кастрыца» пайшла і назва месяца. Самае значнае свята ў кастрычніку — Пакровы. З імі звязаны шматлікія назіранні і прыкметы, якія адлюстроўваліся ў вуснай народнай творчасці.

Прыказкі і прымаўкі на кастрычнік. «Кастрычнік зямлю балоціць, а лес залоціць», «Кастрычнік ні каляса, ні палаза не любіць», «У кастрычніку хата з дравамі і мужык з лапцямі», «Калі да Пакроў не было снегу, не будзе яго яшчэ дзве нядзелі», «Святыя Пакровы пакрываюць траву лістам, зямлю снегам, ваду лёдам, а дзяўчат шлюбным чэпкам», «Хто сее на Пакрові, не будзе меў чаго даць карове», «На Пакроў мароз сеў над кустом авёс», «Прыйшла Пакрова, пытае, ці ты да зімы гатова».

2 (пятніца). *Дзень святых анёлаў-абаронцаў* у каталікоў. Паводле хрысціянскай міфалогіі, кожны чалавек мае свайго анёла, які яго ахоўвае і асцерагае ў жыцці.

3 (субота). *Астап.* Прыкметы на вецер: калі дзьме з Поўначы — да халадоў, з Поўдня — да цяпла, з Захаду да дажджоў, з Усходу — на сухое цёплае надвор'е. Калі «на Астапа» стаіць добрая пагода і лётае павуцінне, то і наступныя дні будуць цёплымі, а снег выпадзе пазней, чым заўсёды.

9 (пятніца). *Іван Багаслоў.* Быў любімым вучнем Хрыста, займаў, як і Павел, галоўнае месца сярод дванаццаці апосталаў. Яму прыпісваецца аўтарства «Евангелля ад Іаана» і «Апакаліпсіса». Валодаў ведамі пра канчатковы лёс свету. Яго выказванне пра зорку Палын, якая ўпадзе з неба і атруціць зямлю і ваду, цяпер часта цытуюць у сувязі з чарнобыльскай бядою.

У народзе на гэта свята адбываліся перамовы сватаў з жанікамі. («Іван Багуслаў дружкоў разаслаў, а аб Пакрове дзеўка гатова»). Па народнай прыкмеце, калі ў гэты дзень пройдзе снег, то зіма ўсталюецца пасля дваццатага лістапада.

10 (субота). *Савасцей, Францішак.* «На Савасцея пчаляры хавалі вуллі ў імшарнікі», «На Францішка шукае зярнят у полі мышка».

14 (серада). *Пакровы.* Народнае свята, на якое ў старажытнасці ўсходнія славяне адзначалі канец земляробчых работ у гадавым цыкле. За Пакровамі надыходзіла зіма, і людзі маглі перадыхнуць ад напружанай — ад цямна да цямна — працы ў полі. У гэты час ладзіліся вяселлі, дзяўчаты збіраліся на першыя попрадкі (вячоркі), варажылі на замуства, спявалі адпаведныя часу песні: «Ападае лісточак на жоўты пясочак, дзяўчаты на вяночак...»

Пакровы набылі характар рэлігійнага свята з пашырэннем праваслаўя. Паводле хрысціянскай легенды ў 910 годзе ў Канстанцінопалі святому Андрэю і яго вучню Эпіфану з'явілася Божая Маці. Яна трымала над вернікамі ў храме святое пакрывала і малілася аб выратаванні свету.

19 (панядзелак). *Дзень пакутнікаў Яна і Паўла* ў каталікоў.

20 (аўторак). *Сяргей.* Пачатак зімы.

31 (субота). *Лука.* Прысвятак сялянскіх іканапісцаў. Адначасна — *Змітраўскія дзяды (асяніны).* Да рэвалюцыі памінанне продкаў адзначалася праваслаўнай царквой у суботу, напярэдадні Змітровага дня, які прыпадаў на 24 кастрычніка па ст. стылю (8 лістапада). З усталяваннем савецкай улады, каб пазбегнуць супадзення з «Вялікім Кастрычнікам», памінальны дзень быў перанесены. Аднак на Беларусі заўсёды існавала традыцыя адзначаць Дзяды менавіта ў канцы кастрычніка або 1 га лістапада. Адраджэнне традыцыі адбылося ў 1988 годзе, калі Беларускі Народны Фронт пры падтрымцы шырокай грамадскасці сталіцы наладзіў вядомы мітынг-рэквіем «Дзяды» на Усходніх могілках і ў Курапатах.

Дзяды — пережытак культу продкаў у славян. Людзі верылі, што душа чалавека пасля смерці, перш чым ёй пайсці ў рай ці пекла, доўга блукае па свеце і патрабуе ежы і пітва. Таму ладзіліся памінальныя сталы (трызны) на шосты, дзевяты і саракавы дзень, а таксама ў гадавіну смерці. На жалобны стол абавязкова ставіліся куцця, клёцкі, бліны і гарэлка. Нябожчыкаў клікалі да сябе так: «Святыя дзяды! Завём вас, хадзіце да нас». Традыцыйна Дзяды адзначаюцца вясною, летам, увосень і зімою. Асеннія лічацца самымі галоўнымі.

Адам Багдановіч апісаў, як праходзіла «дзядкаванне» на Беларусі.

«Дзядкуюць» позна вечарам. Накрываюць стол белым абрусам, кладуць хлеб-соль, ставяць куццю. Перад абразамі запальваецца свечка, і ўсе моляцца за нябожчыкаў. Пасля чаго гаспадар выходзіць за дзверы і кліча (запрашае) продкаў — дзядоў, далучыцца да сямейнай абрадавай вячэры, якая можа складацца з сямі страў. Ядуць «пакладаючыся», г.зн. праглынуць лыжку «патравы» і даюць магчымасць тое ж зрабіць «дзядам» — кладуць для іх свае лыжкі. Аднак, маючы на ўвазе, што «дзядоў» можа быць больш, чым кладзецца лыжак, гаспадары адкладваюць і адліваюць усялякай ежы на вокны і пад стол.

Ёсць звычай нічога не прыбіраць са стала пасля гэтай вячэры, каб «дзядам» было што есці, калі яны збяруцца ўначы. («Перажыткі старажытнага светапогляду ў беларусаў», Гродна, 1895).

І. К.

8 кастрычніка ў 18.00 у Доме літаратара адбудзецца прэзентацыя фальклорнага гуртка «Ліцвіны». У праграме — знаёмства з удзельнікамі, канцэрт «Ліцвінаў», сустрэча з навукоўцамі, а таксама гандаль аўдыёзапісамі гуртка і вырабамі народных майстроў.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Рэдактар Эрнэст Ялугін.
Сябры калегіі: Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Алег Куліцкі, Уладзімір Ламека, Уладзімір Содаль, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Міхась Шавыркін.

Адказны сакратар Віктар Шніп.

Наш адрас: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».

Наклад 7108 паасобнікаў. Зак. 1197. Індэкс 63865.